

Explaining the Influencing Factors on Social Hope Among Tehrani Citizens

Alireza Azimi^I, Nayer Pirahari^{II}, Shideh Parnian^{III}

 <https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2024.28758.2260>

Received: 2023/09/08; Accepted: 2023/12/09

Type of Article: **Research**

Pp: 323-358

Abstract

Emerging consequences due to the expansion of urbanization, unfair distribution of wealth, facilities and services on the one hand, and the poor state of the economy, unemployment and the consequent reduction in government revenues, which leads to a reduction in the support of organizations for vulnerable people, on the other hand, have affected the social hope of citizens. Using sociological theories, we tried to find the factors affecting social hope among Tehrani citizens, and five variables were obtained from theories to explain the causes of social hope, including life satisfaction, social security, feeling of powerlessness, social trust, and social inequality. The research method is a quantitative-survey type and the sample showed that all five independent variables had an effect on the social hope of Tehrani citizens, which according to the correlation coefficient, With the increase of social trust, social security and life satisfaction, the level of social hope also increases, but on the other hand, with the increase of the feeling of powerlessness and social inequality, the level of social hope will decrease. In addition, the results of direct, indirect and total standard coefficients in structural equations showed that the variables of life satisfaction and social inequality, in addition to the direct and significant effect on the variable of social hope, have an indirect and significant effect through the mediation of the three variables of social trust, social security and they also feel powerless.

Keywords: Social Hope, Social Security, Life Satisfaction, Social Inequality, Tehrani Citizens.

I. Ph.D. Student in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran

II. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran (Corresponding Author). **Email:** n-pirahari@yahoo.com

III. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran

Citations: Azimi, A.; Pirahari, N. & Parnian, S., (2024). "Explaining the Influencing Factors on Social Hope Among Tehrani Citizens". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 12(23): 323-358. doi: 10.22084/csr.2024.28758.2260

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_5487.html?lang=en

1. Introduction

Hope is one of the necessities of life and one of the indicators of social development. There are different answers to the question of what hope is. Hope is variously classified as an aesthetic, discursive, ideological, and motivational or time- dependent affective orientation and may include some or all of these elements at once. In hope there are often contradictions such as fear, despair and even loss of hope. Also, hope has opposite and mutual elements such as action and passivity, self-confidence, patience, past and future. Social hope is a type of comparative evaluation and collaborative feeling towards the future based on the thoughts and perceptions resulting from previous experiences, which is based on the experiences of the people from the present and future developments of the society based on the current conditions. This concept is formed in time and the experiences of people as an objective reality are decisive for the feeling they perceive about their situation. From this point of view, although social hope is a kind of thought and feeling, this feeling did not arise in a vacuum, but it is caused by the effects that people have faced and evaluated during a certain period of time. What has been obtained in the preliminary investigations, researches and observations brings this fundamental question to the mind of the researcher: what factors influence the social hope of Tehrani citizens? Therefore, the researcher intends to carry out the present research to answer his/her mental question and concern, and also the necessity of the present research is of special importance based the above mentioned dimensions and can be considered and important by policy makers, managers and planners. Since Tehran is considered as the main metropolis and the capital of the country and has the largest population and ethnic diversity, identifying the level of social hope and the factors that affect its increase or decrease are of great importance, and this research is trying to examine these factors because the reduction of social hope and prolonged confrontation with serious and threatening events or unavoidable events in life lead to creating a negative impact on individual and social life.

2. Research method

This research was done quantitatively with a survey method and a questionnaire tool. The statistical population of the research also includes all Tehrani citizens in the age group of 15 to 65 years, based on Cochran's formula, 384 people were determined as the sample size, which was increased to 400 samples to ensure this number. The sampling method in the current research is done in two stages. First, the respondents were selected by cluster sampling and then by simple random sampling. Table No.1 shows the method of sampling in this

research. It should be mentioned that by using the map of the blocks of the Organization of Statistics, the areas were selected in a cluster within each of the regions. That is, on average, 5 districts were selected in each region. And within each area, two blocks were randomly selected and the starting point was placed in each block in the southeast of that block, and at first, the units of each block were identified by listing all the plates. Based on systematic random sampling method, sample households were selected and qualified people were surveyed inside each house. Of course, in the absence of individuals, samples from the following plates were selected as substitutes. The collected questionnaires were finally analyzed with SPSS and Amos statistical software.

3. Findings research

In this research, the subjects have the following characteristics: 52/5 %are women and 47/5% are men. Also, 22% of the age group is between 27-37 years old. 30/5% are in the age group of 37-47 years, 22/5% are in the age group 47-57 years, and the remaining 15% belong to other age groups. The education of most of the people was diploma with the rate of 27%, 26/3% of bachelor's degree, 26/8% of master's degree and the lowest level of education of post diploma with 5/3%. The remaining 14/6% were in doctoral and under diploma degrees. The marital status of the respondents showed that the majority of people were married by 60/3%, and single, divorced and other cases accounted for another 39/7%. In the activity group of the respondents, 52/5% were employed, 19/3 retired, 10% students , 9/5% unemployed and 8/8% were in other activities. In terms of ethnicity 43/5% of the people were from Fars. 21/3% of the Azeri people and the lowest of them were the Baloch people at the rate of 1/5%, and the remaining 33/7% were the Kurds, Lor, Gilak and others. Finally, the majority of people in the research sample, 47/2 % , had a monthly income of 7 to 14 million Tomans, 28/8% had a monthly income of 14 to 21 million Tomans, 15/2% had an income of less than 7 million Tomans, and 8/8% had an income of more than 21 million Tomans. Table 2 shows that the results of the description and examination of the main research variables separately. The results show that the average score of social hope among people is 40/18 % with a standard deviation of 5/40, which shows that the calculated average social trust score of respondent is 19/30 with a standard deviation of 3/01, which means that the average social trust of people is also low. The average social security score is 20/74 with a standard deviation of 2/96 the average feeling of powerlessness of people is society 18/06 with a standard deviation of 2/95, the average score of social inequality is 23/70 with a standard deviation of 3/11 and the average score of satisfaction with life is

31/28 with a standard deviation of 5/52. As it is evident, the average social security and life satisfaction among people is lower than the average, and the average social inequality and feeling of powerlessness among people in the society is higher than the average.

4. Conclusion

The descriptive results of the independent variables also showed that the average status of social trust, social security, and life satisfaction is low, and the average of social inequality and feeling of powerlessness among people in the society is higher than the average, and the sum of these results shows that the social status of Tehrani citizens is not good. These results confirm the supporting theories of the research and it is necessary to examine and analyze the category of social hope as a social issue so that, while knowing its roots, appropriate policies can be developed to create a collective will to increase social hope. Policymakers and officials should plan according to the needs and beliefs of different groups and subgroups and pay attention to the micro (local) level in addition to the macro level. For example, the realization of social hope in the elderly is different from the youth, and these differences should be considered in planning and policies. It should be said that the idea of the future depends to a certain extent on the individual's understanding of the current status, so that the more a person considers the current situation economically and socially unjust, the more he/she despairs of increasing justice in the future, and without fundamental reforms in the processes and procedures of the country, you cannot go war of the desperation. Increasing social hope in Iran depends on improving the existing situation and increasing sense of justice is in the members .

Acknowledgments

In the end, we appreciate and thank all those who helped the Authors in conducting the research.

Observation Contribution

Regarding the extraction of the article from the doctoral thesis, the first author was responsible for the research and preparation of the materials, and the second author, as the supervisor, and the third author, as the consultant, were responsible for the supervision and final editing of the article.

Conflict of Interest

This article has not been financially supported by any organization.

تبیین عوامل تأثیرگذار بر امید اجتماعی در بین شهروندان تهرانی

علیرضا عظیمی^I، نیر پیراهری^{II}، شیده پرنیان^{III}

شناسه دیجیتال (DOI): 10.22084/CSR.2024.28758.2260

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۸

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۳۲۳-۳۵۸

چکیده

با توجه به پیامدهای نوظهور ناشی از گسترش شهرنشینی و توسعه روزافزون شهرها، اهمیت مطالعه شهرها به عنوان کانون پیدایش مسائل اجتماعی بیش از پیش نمود می‌یابد. توزیع ناعادلانه ثروت، امکانات، خدمات فرهنگی-آموزشی، بهداشتی و رفاهی از یک سو و وضعیت نامناسب اقتصاد در جامعه، بیکاری و به تبع آن کاهش درآمدهای دولت که کاهش حمایت سازمان‌ها از افراد آسیب‌پذیر را در پی دارد، از سوی دیگر بر میزان امید اجتماعی شهروندان تأثیرگذار خواهد بود. در همین راستا، در پژوهش حاضر سعی بر آن شد که با استفاده از نظریه‌های جامعه‌شناختی حوزه امید اجتماعی به میزان و عوامل اثرگذار بر امید اجتماعی در میان شهروندان تهرانی دست یابیم که در نهایت، پنج متغیر مستخرج از نظریه‌های بیان شده برای تبیین علل امید اجتماعی شهروندان تهرانی مواردی از قبیل: رضایت از زندگی، احساس امنیت اجتماعی، احساس بی‌قدرتی، اعتماد اجتماعی و احساس نابرابری اجتماعی هستند. روش پژوهش از نوع کمی-پیمایشی و جامعه نمونه ۴۰۰ نفر از شهروندان تهرانی بوده‌اند که یافته‌های پژوهش از پرسش‌نامه‌های بررسی شده در بستر نرم‌افزارهای آماری اسپس‌اس و آموس نشان داد که هر پنج متغیر مستقل یاد شده بر امید اجتماعی شهروندان تهرانی اثرگذار بوده که با توجه به پایه ضریب هم‌بستگی به دست آمده، با افزایش اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و رضایت از زندگی، میزان امید اجتماعی نیز افزایش می‌یابد، اما در مقابل آن با افزایش احساس بی‌قدرتی و نابرابری اجتماعی از میزان امید اجتماعی کاسته خواهد شد. افزون بر آن نتایج ضرایب استاندارد مستقیم، غیرمستقیم و کل در معادلات ساختاری نشان داد که متغیرهای برون‌زاد رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی علاوه بر اثر مستقیم و معنادار بر متغیر درون‌زاد امید اجتماعی، دارای اثر غیرمستقیم و معناداری با میانجی‌گری سه متغیر اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و احساس بی‌قدرتی نیز می‌باشند.

کلیدواژگان: امید اجتماعی، امنیت اجتماعی، رضایتمندی از زندگی، نابرابری اجتماعی، شهروندان تهرانی.

I. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

II. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران (نویسنده مسئول).

Email: n-pirahari@yahoo.com

III. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

ارجاع به مقاله: عظیمی، علیرضا؛ پیراهری، نیر؛ و پرنیان، شیده، (۱۴۰۲). «تبیین عوامل تأثیرگذار بر امید اجتماعی در بین شهروندان تهرانی». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۲(۲۳): ۳۲۳-۳۵۸. doi: 10.22084/csr.2024.28758.2260

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_5487.html?lang=fa

۱. مقدمه

امیدواری از ویژگی‌های انسان بوده که به او کمک می‌کند تا ناامیدی‌ها را پشت سر گذاشته، بر اهداف خود مصمم شود و احساس غیرقابل تحمل بودن آینده را کاهش می‌دهد. امید، یکی از ضرورت‌های زندگی و از شاخص‌های توسعه اجتماعی است (مهربانی‌فر و امامی، ۱۳۹۳: ۱۲). درمورد این سؤال که، امید چیست؟ پاسخ‌های متفاوتی وجود دارد؛ امید به گونه‌های مختلف به‌عنوان یک جهت‌گیری عاطفی، زیبایی‌شناختی، گفتمانی، ایدئولوژیک، انگیزشی یا وابسته به زمان طبقه‌بندی می‌شود و ممکن است برخی یا همه این عناصر را یک‌باره دربرگیرد. در امید اغلب تضادهایی مانند: ترس، ناامیدی و حتی از دست دادن امید وجود دارد؛ هم‌چنین امید در درون خود دارای عناصر متضاد و متقابلی مانند کنش و انفعال، اعتماد به نفس، صبر، گذشته و آینده است (سوئدبرگ و میازاکی، ۲۰۱۷: ۳).

عالمان اجتماعی وقتی که در نظریه اجتماعی می‌خواهند به بحث امید اجتماعی بپردازند به عوامل اجتماعی مؤثر در پیدایش، بقا و تحقق آن توجه می‌کنند، نه به انگیزه‌های فردی. امید اجتماعی بیان‌گر تصورات و پنداشته‌های افراد از شرایط اجتماعی است که در آن قرار دارند. «چنان‌چه خوش‌بینی به آینده نتیجه باور به وجود امکانات و ظرفیت‌های مطلوب در پیشرفت بخش‌های مختلف فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی و... باشد، می‌توان آن را «امید اجتماعی» نام نهاد (زومران و همکاران، ۲۰۱۹: ۶۲).

امید اجتماعی نوع ارزیابی مقایسه‌ای و احساس جمعی نسبت به آینده بر مبنای پنداشت و ادراک حاصل از تجارب قبل است، که بر اساس تجارب افراد از حال و آینده حاصل می‌شود و تحولات آتی جامعه را بر مبنای شرایط کنونی پیش‌بینی می‌کند. این مفهوم در زمان شکل می‌گیرد و تجارب انسان‌ها به‌عنوان یک واقعیت عینی برای احساسی که آن‌ها نسبت به وضعیت خود ادراک می‌کنند، تعیین‌کننده است. از این منظر امید اجتماعی اگرچه نوعی پنداشت و احساس است، اما این احساس در خلأ پدید نیامده، بلکه ناشی از تأثیراتی است که افراد در طول یک دوره زمانی خاص با آن روبه‌رو بوده و از آن ارزیابی داشته‌اند (امیرپناهی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۳). نظر به این‌که تعاریف نوعی قرارداد برای فهم بهتر پدیده‌های اجتماعی هستند.

در جامعه ایران با توجه به شرایط اجتماعی-اقتصادی کشور در سال‌های اخیر و بحران‌هایی که در نتیجه تحریم و مدیریت ناکارآمد صورت گرفته است، «بیش از آن‌که ایده امید اجتماعی به نظام اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی وارد شده باشد، ایده ناامیدی، گفتمان غالب بوده است» (مالمیر، ۱۴۰۰: ۲۵۶)؛ البته، بدیهی است وقتی

در جامعه‌ای مسائل اجتماعی و اقتصادی از قبیل تبعیض، توزیع ناعادلانه درآمدها و فرصت‌ها، بی‌ثباتی اقتصادی، گرانی و تورم، فرسایش سرمایه اجتماعی، به‌ویژه بُعد اعتماد نهادی، مخاطرات زیست‌محیطی، انواع ناهنجاری‌های اجتماعی و... وجود داشته باشند نمی‌توان انتظار داشت جوانان و نسل‌های آینده، یک زندگی همراه با آسایش، امید، شادمانی و احساس خوشبختی را در آینده نزدیک انتظار بکشند. برخی از محققان بر این عقیده‌اند که «ایران یکی از دشوارترین لحظه‌های تاریخ معاصر را تجربه می‌کند؛ یا لاقلاً چنین فضایی حاکم بر ذهنیت جمعی ایرانیان است و نوعی تصور اجتماعی مبتنی بر ناامیدی شکل گرفته است. جنگ اقتصادی آمریکا و هم‌پیمانان او بر علیه ایران کشور را با تحریم اقتصادی سختی روبه‌رو کرده است. در عین حال، نوعی جنگ روانی علیه ایران از طریق رسانه‌ها نیز در جریان است. تلاقی فشارهای اقتصادی و تحریک و تشدید احساس نارضایتی مردم، فضای بسیار ناامیدکننده‌ای در جامعه ایران به وجود آورده است» (فاضلی، ۱۳۹۸: ۱۲) و در چنین شرایطی از «مسأله‌مند شدن» امید و امید اجتماعی در ایران صحبت می‌شود؛ البته، بعضی از صاحب‌نظران مسأله بودن امید در شرایط کنونی را بازتاب ناامیدی گسترده اقبال مختلف جامعه از نسخه‌های امیدبخش یا به تعبیری، «پیشگویی‌های ناکام»^۲ تبلیغ شده از سوی نیروهای سیاسی موجود در ایران مطرح می‌کنند که درک درستی از واقعیت‌های اجتماعی موجود جامعه ندارند (جنادله، ۱۳۹۸: ۵۳).

بررسی پژوهش‌های صورت‌گرفته توسط محققان در حوزه امید و امید اجتماعی نشان می‌دهد که اغلب محققان بر این باور هستند که امید اجتماعی در ایران امروز نامناسب و بحرانی است. کاهش امید اجتماعی در نقطه قابل تأملی است که در آمار و ارقام و نتایج تحقیقات پژوهشگران حوزه اجتماعی به وضوح مشاهده می‌شود. امید اجتماعی در برخی تحقیقات از جنبه ذهنی و براساس رفاه نسبی تعریف شده و در بسیاری از تحقیقات نیز مورد سنجش قرار گرفته و با جمع‌آوری اطلاعات میدانی به مبحثی عینی بدل گشته است. در همایش ملی «امید اجتماعی» در سال ۱۳۹۷، برخی امید اجتماعی را حاصل قضاوت مردم درباره انصاف و عدالت توزیعی در جامعه دانستند و معتقد بودند که از این دیدگاه «امید اجتماعی امروز در جامعه ایران به کمترین میزان رسیده است» (خانیکی، ۱۳۹۷). در پیمایش «سرمایه اجتماعی» (۱۳۸۵) محققان به این نتیجه رسیدند که حدود ۴۴٪ جوانان معتقد بودند که وضعیت آینده جامعه بهتر و حدود ۳۱٪ گفتند که آینده کشور بدتر خواهد شد، ولی در ادامه، نگرش جوانان در سال ۱۳۹۳ تغییر کرد؛ یعنی ۴۴٪ جوانان معتقد بودند وضعیت کشور روزبه‌روز بدتر و فقط ۲۷٪ معتقد بودند وضع کشور رو به بهبود است که امید آن‌ها به بهبود وضعیت کشور در

مقایسه با سال ۱۳۸۵، ۱۷٪ کاهش پیدا کرده بود، به گونه‌ای که میزان امیدواری جوانان به بهبود وضعیت کشور در پیمایش سال ۱۳۹۷ به پایین‌ترین سطح رسید و بیش از نیمی از آن‌ها (۶۴٪) اظهار داشتند وضعیت کل کشور روز به روز بدتر می‌شود؛ از این رو، تغییر نگرش جوانان نسبت به آینده کشور در مقایسه با دهه گذشته قابل توجه و تأمل است، یعنی اگر در اواسط دهه ۸۰، ۳۰٪ نسبت به آینده بدبین بودند در شرایط کنونی، این میزان تقریباً دو برابر شده است (آقازاده، ۱۳۹۷: ۱۳). براساس، پژوهش‌های انجام شده در حوزه مسائل اصلی و سناریوهای پیش‌روی ایران، با عنوان «آینده‌پژوهی ایران در سال ۱۳۹۶»، یک صد موضوع به عنوان مهم‌ترین مسائل ایران شناسایی شدند، که ۵۲ مورد از آن‌ها مربوط به مسائل اجتماعی می‌شدند که در این میان «ناامیدی درباره آینده»، سومین چالش بود.

یکی از مهم‌ترین پژوهش‌های ملی، پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان است که در دو موج دو و سوم نگرش مردم نسبت به آینده اقتصاد، سیاسی، اجتماعی، و... مورد سنجش قرار گرفته است که به اتفاق در هر دو موج، نگرش مردم کشور نسبت به آینده در تمامی حوزه‌ها از وضعیت مطلوبی برخوردار نبود (گودرزی، ۱۳۸۲؛ جوادی یگانه، ۱۳۹۴).

پرسش پژوهش: آن‌چه در بررسی‌های اولیه، تحقیقات و مشاهدات به دست آمده است، این پرسش بنیادی را به ذهن پژوهشگر متبادر می‌کند که چه عواملی در وضعیت امید اجتماعی شهروندان تهرانی تأثیرگذار هستند؟ بنابراین، پژوهشگر در صدد است که جهت پاسخ‌دادن به پرسش و دغدغه ذهنی خود پژوهش حاضر را انجام دهد و هم‌چنین لزوم پژوهش حاضر براساس ابعاد فوق‌الذکر از اهمیت خاصی برخوردار است و می‌تواند مورد توجه و اهمیت ویژه‌ای نزد سیاست‌گذاران، مدیران و برنامه‌ریزان جامعه داشته باشد. از آنجایی که تهران به عنوان اصلی‌ترین کلان‌شهر و پایتخت کشور محسوب می‌شود و بیشترین جمعیت و تنوع قومیتی را دارد، شناسایی میزان امید اجتماعی و عواملی که بر افزایش یا کاهش آن مؤثرند از اهمیت وافری برخوردار هستند و این پژوهش در تلاش است که به بررسی این عوامل بپردازد؛ چرا که کاهش امید اجتماعی و رویارویی طولانی با وقایع جدی و تهدیدکننده یا رویدادهای اجتناب‌ناپذیر در زندگی، منجر به ایجاد تأثیر سوء بر زندگی فردی و اجتماعی می‌شود.

۲. چارچوب نظری و مفاهیم

۲-۱. امید اجتماعی

امید اجتماعی مفهوم نوپدید نیست؛ اما ضرورت توجه به آن و یافتن راه‌کارهایی برای

خلق و استمرار آن، از موضوعاتی است که به تازگی، مدنظر اندیشمندان در حوزه‌های گوناگون قرار گرفته است. بدین علت، برای شناخت بهتر امید اجتماعی، باید این مفهوم و مفاهیم مربوط به آن به مثابه معناهای مورد توافق، تشریح شوند. اندیشمندان و جامعه‌شناسان مختلف، به فراخور دیدگاه‌های خود، به تعریف و مفهوم‌پردازی مقوله امید اجتماعی پرداخته‌اند که در اینجا بدان‌ها اشاره می‌شود. «اسنایدر» و همکاران (۱۹۹۱)، امید را به عنوان الگویی از تفکر تعریف کردند که در آن فرد هم ظرفیت یافتن مسیرهای رسیدن به اهداف موردنظر به نام «تفکر مسیری»^۴ و هم انگیزه استفاده از آن مسیرها به نام «تفکر عاملیت»^۵ را دارد. آن‌ها هم‌چنین، یک شاخص خود گزارش‌دهی این صفت، به نام «مقیاس امید»^۶ را، توسعه و اعتبارسنجی کردند (اسنایدر، ۱۹۹۵: ۳۵۵).

برای بررسی ریشه‌های مفهوم امید اجتماعی و نظریه‌های مطرح در این حوزه، باید به کتاب اصل امید «بلوخ» اشاره کرد؛ زیرا اکثر نظریه‌های مطرح‌شده در حوزه امید اجتماعی، از جمله نظریه‌های «رورتی»، «لویتاس»^۷ و «آنگر»^۸ به نوعی از اثر او الهام گرفته‌اند. بلوخ نمایی برجسته از امید ارائه می‌دهد که تمامی تصاویر رضایت و خرسندی، از معمولی‌ترین تا برجسته‌ترین، از شخصی‌ترین تا گسترده‌ترین حالت اجتماعی را دربرمی‌گیرد؛ حالت‌هایی که به یک جریان واحد، یعنی همان تاریخ انسانی وارد می‌شود. بلوخ با اطمینان ادعا می‌کند که این جریان به سمت زندگی بهتری پیش می‌رود و این زندگی بهتر از لحاظ تاریخی فقط در جهان معاصر در قالب توسعه فناورانه و اجتماعی، که آرمان شهر را امکان‌پذیر می‌کند، تحقق‌پذیر است. اثر برجسته بلوخ، بازتابی از میل و اشتیاق برای تحقق جدایی دین از سیاست، مارکسیسم، تجسم اجتماعی-سیاسی دموکراسی، برابری و عدالت اجتماعی که با هاله‌ای از آرزوی آرمان شهری قدیمی غنی شده است و هر امید و آرزوی تصویرپذیری است که انسان تاکنون ابراز کرده است. اثر او چشم‌انداز مهیجی است که به دنبال ترکیب تمامی شیوه‌های امکان‌پذیر القای یک واقعیت فردی و جمعی بهتر به همراه صدها نوع مختلف خواست و آرزو و در قالب و محتوای تمامی هنرها در چشم‌اندازی بزرگ وحدت‌بخش است (آرونسون^۹، ۲۰۱۷: ۲۹). اما، عمل‌گرایی رورتی بر اهمیت اتخاذ دورنمایی تاریخی در توجه به امیدهای تحقق‌پذیر برای آینده تأکید می‌کند؛ به عبارت دیگر، او تأکید می‌کند که تأمل درباره آینده باید از منظری زمینه‌ای دیده شود و به این نکته توجه شود که ما چگونه به این نقطه در زمان حال رسیده‌ایم. او به روایت‌های تاریخی به عنوان شرط امید می‌نگرد؛ زیرا مدعی است که فلسفه اجتماعی و سیاسی همیشه باید سربار چنین روایت‌هایی درنظر گرفته شود؛ بنابراین، امید از نظر رورتی، فقط درباره آینده نیست، بلکه برای

نشان دادن چیزهایی نیز هست که ما به طور منطقی و به دنبال گذشته، امید داریم در آینده رخ دهد (مورگان^{۱۰}، ۲۰۱۶: ۱۲).

امید در مفهوم روزانه، یک انتظار مناسب و خوب برای آینده و اثرگذار بر مناسبات زندگی شخصی و اجتماعی افراد است. همین امر سبب گرایش و علاقه‌مندی پژوهشگران شده که در سطح اجتماع به این موضوع بپردازند، به طوری که طی دهه‌های اخیر به موضوع جذابی برای محققان علاقه‌مند تبدیل شده است و این مفهوم را در قالب «امید اجتماعی» و یا دریافت رابطه امید با مسائل مرتبط با رفاه جامعه دنبال می‌کنند (واله و همکاران^{۱۱}، ۲۰۰۴: ۳۹۳). از منظر اجتماعی، تصور امکان پیشرفت، ترقی و بهبودخواهی در بین مردم و شهروندان هر جامعه‌ای تا حد زیادی مبین نگرش آن‌ها در مورد ظرفیت‌ها و قابلیت‌های آن جامعه است که می‌توان آن را ذیل مفهوم «امید» و بسط آن به شمار آورد (جهانگیری و محمدی، ۱۳۹۷: ۱۲۹).

«لیونل تایگر»^{۱۲}، انسان‌شناس، در کتاب خوش‌بینی: زیست‌شناسی امید، از امید تعریفی ارائه می‌کند که امروزه اغلب آن را پذیرفته‌اند. تایگر می‌نویسد: «امید، حالت و ایستار یا نگرشی همراه با انتظار یا آرزو درباره آینده مادی و اجتماعی است؛ آینده‌ای که فرد آرزومند آن را هم‌چون امری از نظر اجتماعی خواستنی و مطلوب می‌داند و آن را برای بهبود یافتن یا برای لذت بردن سودمند می‌یابد». در برداشت تایگر چند نکته مهم وجود دارد؛ نخست این‌که، امید صرفاً امری شناختی نیست و با عواطف ما نیز پیوند دارد. از نظر تایگر، امید ماهیتاً نوعی «حس و حال» و «ایستار» است. ما درباره زندگی و خودمان به صورت حسی و احساسی خوش‌بین یا بدبین هستیم. نکته دیگر در تعریف تایگر این است که امید مقوله‌ای درباره آینده است (فاضلی، ۱۳۹۸: ۲۵).

«دانیل اینررابتی»^{۱۳} نویسنده و فیلسوف اسپانیایی، کتاب خواندنی‌اش آینده و دشمنانش: در دفاع از امید سیاسی را با این استدلال آغاز می‌کند که ما انسان‌ها تنها موجوداتی هستیم که آینده را می‌شناسیم، یعنی درک و احساسی از زمان آینده داریم. همین احساس و آگاهی است که ما را ناگزیر از داشتن احساس بیم و امید می‌کند. ما انسان‌ها می‌دانیم که فردایی هم هست، فردایی که می‌تواند خوبی یا بدی، مصیبت یا سعادت، جنگ یا صلح، رنج یا لذت را برای ما خلق کند. اما، این آگاهی از فردا و فرداهای دیگر به ما نمی‌گوید باید برای فردا چه کاری کنیم. در عین حال، درگیر شدن با آینده هم کار دشواری است؛ زیرا آینده امر معلوم و قطعی نیست، ما ناچاریم آن را به صورت امری خیالی تجسم کنیم و درباره آن با حدس و گمان بیندیشیم. بسیاری از ما ترجیح می‌دهیم که در همین زمان حال بمانیم، اکنون که همه چیز آن روشن است. این است که ما اغلب پیوند خوبی با آینده نداریم (برایانت و ایلیارد، ۲۰۱۵: ۳۶۶).

از نظر «آرنسون»، امید چیزی فراتر از یک حالت یا احساس است. امید مبنای و شالوده اراده اجتماعی^{۱۴} و اقدام سیاسی است. به موازی در کنار هم قرار گرفتن افراد برای انجام دادن یک اقدام جمعی، نوع جدیدی از امید متولد می‌شود. کوشش‌های جمعی برای دستیابی به اهداف عملی اجتماعی باعث خلق شیوه‌های جدید تفکر، تجربه، درک و اقدام می‌شود که همگی برای یک فرد در دسترس نیستند. امید من یا امید در حالت کلی، همانند امید ما نیست. امید اجتماعی مدنظر آرنسون، گسترده‌تر از اهداف خاص اتحادیه‌های کارگری، دولت پارلمانی یا گنجاندن احزاب کارگری در موقعیت‌های قدرت است. اهداف امید اجتماعی، دربردارنده کاهش و یا حتی پایان دادن به نابرابری اقتصادی، خاتمه فقر، ایجاد امنیت در سالمندی، آموزش و مراقبت‌های بهداشتی رایگان، گسترش حقوق و پایان دادن به نابرابری‌های نژادی، جنسیتی و جنسی است (طاهری دامنه و کاظمی، ۱۳۹۹: ۶۰).

«گرین»^{۱۵} (۱۹۹۹) با هدف اعاده امید در قالب توانایی دستیابی به دموکراسی مشارکتی با ایجاد دیدگاهی آگاهانه از موفقیت قبلی و نقشه راه برای ادامه پیشرفت در آینده چنین بیان می‌کند که: «امید اجتماعی از تجربه ناشی می‌شود، باعث تاب‌آوری در برابر مشکلات می‌شود، با احساس امنیت ارتباط دارد و مستلزم تخیل خلاق است. امید اجتماعی در ارتباط با دیگران تعریف می‌شود». او معتقد است شرایط امروز، علاوه بر نیاز به امیدی که رورتنی فرامی‌خواند، نیازمند چشم‌اندازی جهانی از زندگی عمیقاً دموکراتیک است؛ زیرا زمانی که یک گروه بدون در نظر گرفتن چشم‌اندازهای امید سایر افراد برای امیدواری خود می‌کوشد، ناامیدی‌های ضد آن گروه رشد می‌کنند و باعث ایجاد چرخه نفرت و ترس می‌شود (استیتزلین^{۱۶}، ۲۰۰۹: ۶۶۰).

رورتنی تأکید دارد که امید اجتماعی، صرفاً امید کور که مظهر یأس است و در هنگامه‌ای که انسان مستأصل است و در وضعیتی قرار دارد که فقط می‌تواند شرایط را بپذیرد، نیست. امید اجتماعی، امید عملی است که فردی بهتر را دست‌یافتنی و به دست همین انسان معمولی ممکن می‌داند؛ بنابراین، یکی از مهم‌ترین کیفیت‌های امید اجتماعی، عاملیت انسان است. رورتنی اظهار می‌دارد: امید توانایی باور به این است که آینده به طور مطلوب از گذشته متفاوت‌تر و مطلوب‌تر است (رورتنی، ۱۳۹۰). در مورد چیستی امید اجتماعی می‌توان گفت: «امید اجتماعی در آگاهی جمعی کنشگران جاری است. جامعه‌شناسی امید باید بر این قلمرو متمرکز شود و ارتباط تعامل کنشگر و نظام اجتماعی را با موضوع امید اجتماعی واکاود. از یک طرف باید پرسید که جامعه و نظام هنجاری و ارزشی چگونه بر کیفیت امید اجتماعی اثر می‌گذارد و تفاوت‌های گروهی و ارزشی و طبقاتی چگونه به تجارب متفاوتی در مقوله اجتماعی

می‌انجامد. از طرفی، باید بررسی کرد که خود اندیشه امید چگونه بر ساختار اجتماعی اثر می‌گذارد» (خانیک، ۱۳۹۸: ۲۴۵).

با توجه به تنوع تعاریف امید اجتماعی و فقدان نوعی اجماع نظری در میان اندیشمندان و محققان در اینجا تلاش شده است تعریفی از امید اجتماعی به‌عنوان امر اجتماعی ارائه شود. تأکید بر این است که امید، نوعی آرزو برای چیزی و تلاش برای تحقق آن چیز از سوی کنشگر در بستر اجتماعی و با استفاده از منابع خود آن است. تعریف امید اجتماعی: «امید اجتماعی نوعی آرزو است برای چیزی و تلاش برای تحقق آن چیز که متأثر از ساختارهای اجتماعی، فرهنگ مصرف‌کننده، منابع و عضویت گروهی کنشگر باشد.»

در این تعریف بر تأثیر فرهنگ و ساختارها در شکل‌گیری امید و تحقق آن و همین‌طور عضویت کنشگر و منابع که در اختیار دارد، تمرکز شده است؛ از این‌رو، امید اجتماعی را امری اجتماعی تلقی کرده و عقیده بر این است که باید علوم اجتماعی این پدیده را بررسی کند. امید اجتماعی که افراد دارند، یک پدیده رابطه‌ای است؛ یعنی، هویت‌ها، تجربیات و فرصت‌هایشان توسط روابط چندگانه و هم‌پوشانی که در آن‌ها وجود دارند، شکل می‌گیرد. استدلال بر این است که فراتر از روابط بین فردی، روابط عمومی که در آن‌ها براساس ویژگی‌های تفاوت اجتماعی مانند: جنسیت، نژاد و طبقه وجود دارد نیز می‌تواند بر امید تأثیر بگذارد. حرف اصلی این است که، این تنها روابط بین فردی نیستند که بر نحوه تجلی متفاوت امید در زندگی افراد تأثیر می‌گذارند، بلکه موقعیت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که افراد در رابطه با دیگران اشغال می‌کنند، می‌توانند بر امید تأثیر بگذارند و تأثیر هم می‌گذارند. روابطی که محیط‌های اجتماعی افراد را تشکیل می‌دهند، روی اهداف، شخصیت و قدرت امیدهای افراد، شکل‌های اختیاری که می‌توانند امیدوار باشند و ظرفیت‌هایی که برای پیگیری امید دارند، تأثیر می‌گذارند؛ از این‌رو، چنین امیدی را اجتماعی می‌نامند.

۲-۲. نظریه‌های تبیین‌کننده عوامل مؤثر بر امید اجتماعی

ردپای عوامل تبیین‌کننده امید اجتماعی باوجود این‌که امید اجتماعی از سابقه طولانی مدتی برخوردار نیست در آراء و دیدگاه‌های اندیشمندان علوم اجتماعی به خوبی آشکار است که در ادامه به‌طور خلاصه اشاره می‌شود.

۲-۳. رضایت از زندگی و امید اجتماعی

به باور «سامنر»، رضایت از زندگی مقوله محوری بهزیستی است و در فردی که از میزان

شادکامی قوی و نیرومندی برخوردار است، منجر به رشد و پیشرفت و بهره‌گیری صحیح از عقاید و افکار سیاسی، مذهبی و اجتماعی می‌گردد. از منظر این رویکرد، شادکامی مرکب از رضایت از زندگی و لذاتی است که فرد از زندگی خویش ارزیابی می‌نماید. به باور سامنر، اجزای شکل‌دهنده رضایت از زندگی، بخش مهمی از شادکامی است. به تعبیر دیگر، سامنر رضایت از زندگی را با شادی هم‌سان پنداشته و باورداشت که رضایت از زندگی، گرایش و طرز نگرش مطلوب نسبت به زندگی بوده که هم‌سو با هیجانات مثبت و شاد است و لذا هم‌سو با این امر، انسان‌هایی که از زندگی خود رضایت داشته و شادی بیشتری تجربه می‌نمایند، امید به زندگی بالاتری را به دست آورده و نظام اجتماعی، امید اجتماعی بیشتری را کسب خواهند کرد؛ هم‌چنین، رضایت کلی از زندگی، ترکیبی از شرایط فردی و اجتماعی و نشانه‌ای از نگرش‌های مثبت نسبت به جهان و محیطی است که او را فراگرفته است و در آن زندگی می‌کند. ارضای نیازها در ابعاد مختلف و در سطوح گوناگون آن (چه نیازهای مادی و چه نیازهای مرتبط با احترام و خویشتن‌یابی) منجر به بسط رضایت از زندگی و در سطوح بالاتر رضایت اجتماعی گردیده و در نهایت، حسی از امیدواری را در جامعه گسترش می‌دهد؛ بنابراین، با این توضیح می‌توان فرضیهٔ «رضایت از زندگی بر میزان امید اجتماعی شهروندان تهرانی تأثیر دارد» را بیان کرد.

۲-۴. امنیت اجتماعی و امید اجتماعی

«پارسونز» موضوع هابزی امنیت را اساس کار نظریه‌پردازی خود قرارداد و محور اصلی رویکرد تحلیلی پیرامون کنش، مسأله نظم و به تعبیری امنیت است. وی جامعه را به خرده‌نظام‌هایی تقسیم نمود که هر یک دارای کارکردی ویژه دارد و میزان توانمندی آنان در ایفای کارکردها، عامل بقای آن‌ها محسوب می‌گردد و در مقابل، به هر میزانی که در انجام کارکردها، به‌ویژه انسجام و یگانگی، کاستی وجود داشته باشد، امنیت جامعه خدشه‌دار و خطر فروپاشی و زوال دوچندان می‌گردد. در صورتی که انسان‌ها در نظام اجتماعی در معرض خطر واقع گردند، به احتمال زیاد ترس زیادی بر آنان غلبه خواهد نمود. این حس ترس می‌تواند آنان را تشویق به کناره‌گیری از زندگی عمومی نماید، آن‌ها را به دیگران بی‌اعتماد سازد و لذا آنان را به انجام کنش‌هایی وادار نماید که از سرزندگی و امید اجتماعی در جامعه بکاهد. به تعبیری، در صورتی که حس عدم امنیت در میان بخشی از شهروندان حتی در برخی زمینه‌ها شکل گیرد، خیلی سریع و به شکل هندسی در میان عموم مردم شیوع یافته و لذا در سطح اجتماعی گسترش می‌یابد و بدین واسطه، احساس ناامنی و بی‌اعتمادی را در میان مردم نسبت به یک‌دیگر توسعه بخشیده و ناخرسندی و احساس یأس و ناامیدی را بسط می‌دهد (حسنی، ۱۳۹۸: ۱۶).

از دیدگاه «گیدنز»، امنیت وجودی و انسانی، شکلی از احساس تداوم و نظم در رویدادها، به‌ویژه آن‌هایی هستند که در محیط ادراکی فرد قرار ندارند؛ شکلی از احساس ایمنی انسان در جهان به شکلی که اعتماد و اطمینان دیگران را جلب نماید که از این منظر، آرامش روانی انسان حفظ می‌گردد، اطمینان از این حیث که جهان آن‌طوری هست که باید باشد. امنیت وجودی، شکل‌گیری مصونیت احساسی یا هیجانی در مقابل تشویش‌ها و اضطراباتی است که انسان در آینده با آن‌ها روبه‌رو می‌گردد و امید و شهادت خود را در مقابل آن‌ها حفظ می‌نماید (دهقانی و وهاب‌پور، ۱۳۹۱)؛ لذا، برخورداری از امنیت وجودی، بستری برای شکل‌گیری امید اجتماعی و امیدواری نسبت به آینده است. امنیت هستی‌شناختی از منظر گیدنز، برخورداری از پاسخ‌هایی در سطح ناخودآگاه و خودآگاه عملی برای پرسش‌های وجودی اساسی است که تمامی آدم‌ها در زندگی روزمره‌شان با آن مواجه هستند. ایمان داشتن به موجودیت مستقل افراد که امنیت وجودی تضمین‌کننده آن است، سرچشمه اضطراب است. به تعبیری، پرسش‌های وجودی که با تأکید بر چیستی هویت فرد، ضمن تأکید بر تمایز هویت اشخاص و اشیاء این هویت را بر مبنای ماندگاری و تداوم در زمان مورد توجه قرار می‌دهد. هویت فردی، همان خودی است که انسان آن را به مثابه بازتابی از زندگی‌نامه خود می‌پذیرد (گیدنز، ۱۳۹۷: ۱۹)؛ بنابراین، با توجه به توضیحات بالا، می‌توان فرضیه «امنیت اجتماعی بر میزان امید اجتماعی شهروندان تهرانی تأثیر دارد» را بیان کرد.

۲-۵. اعتماد اجتماعی و امید اجتماعی

اعتماد اجتماعی به‌عنوان یکی از متغیرهای سرمایه اجتماعی به‌شمار می‌آید که جایگاه مهمی در نظریه‌های جامعه‌شناسی دارد. سرمایه اجتماعی در نظریه پاتنام حکایت از صورت‌هایی از سازمان اجتماعی چون: اعتماد، قواعد و شبکه‌ها دارد که می‌توانند کارایی جامعه را از طریق کنش‌های متناسب تسهیل نمایند (پاتنام، ۱۹۹۵: ۲۰۳). در بُعد نظری، «اینگلهارت»، اعتماد اجتماعی را به‌مثابه سازوکار لازم و بنیادین در راستای مشارکت اجتماعی قلمداد کرده و آن را بدین‌صورت تعریف می‌نماید: «اعتماد، باور به فعل و عمل دیگری به‌شکل قابل‌پیش‌بینی و دوستانه خواهد بود و عدم اعتماد، بدین‌معناست که رفتار دیگری مودیان و غیرقابل اطمینان است؛ لذا وقتی که ابهام وجود دارد و یا عدم اعتماد، شخص به تفسیر دوستانه یا دشمنانه اعمال دیگری سوق می‌یابد و پیامدهای آن می‌تواند بسیار مهم باشد» (اینگلهارت، ۱۳۹۵: ۴۴۷). «فوکویاما»، اعتماد را مشارکت در ارزش‌ها و هنجارهای غیررسمی در میان اعضای گروهی می‌داند که همکاری و تعاون میان‌شان مجاز است، و پیامد ناشی از کاهش سرمایه اجتماعی را شامل

مواردی نظیر ارتقای سطح بی‌اعتمادی در جامعه، تنزل سطح تعهدات اجتماعی و نیز سیر نزولی مشارکت‌های اجتماعی و بیشینه گردیدن آسیب‌های اجتماعی دانسته است. اینگلههارت، توانایی و قابلیت نیل به سعادت در یک جامعه را در درجه اول دوام و قوام جامعه مدنی، توانمندی افراد در مشارکت و همکاری اجتماعی و رعایت موازین اخلاقی نظیر صداقت و اتکاپذیری را در درجه دوم وابسته به اعتماد اجتماعی دانسته که برآیند تمامی این موارد افزایش سطح امید اجتماعی در جامعه است (فوکویاما، ۱۹۹۹: ۳۰۲).

گیدنز، باورداشت که اعتماد از جمله حائز اهمیتی‌ترین ضرورت‌های شهرنشینی و مدرنیته محسوب می‌گردد. به اعتقاد او، انسان‌ها در فضاهای شهری، عمدتاً با افرادی در تعامل هستند که آنان را خوب نشناخته یا قبلاً هرگز ندیده‌اند. این تعامل در اشکال نسبت موقت و گذار صورت می‌گیرد. درعین حال، نقطه مقابل اعتماد دربرگیرنده حالتی ذهنی بوده که از آن با عناوینی نظیر ناامیدی، نگرانی و هراس وجودی یاد می‌گردد. به باور گیدنز، اعتماد در اوضاع و احوال مدرنیته ارتباط تنگاتنگی با مخاطره داشته و هردوی آن‌ها مرتبط به زمان و مکان هستند و آینده را سامان می‌بخشند (افراسیابی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶)؛ لذا، در شرایط نبود اعتماد، خوش‌بینی و امید به آینده و امید شهروندان نسبت به مطلوب بودن شرایط ناامید می‌گردد. درعین حال، براساس نظریه کلمن، سرمایه اجتماعی، به‌ویژه در بُعد اعتماد اجتماعی امری مولد محسوب می‌گردد و امکان نیل به اهداف معینی را که در نبود آن دست‌نیافتنی هستند، فراهم ساخته و سبب می‌گردد تا هزینه‌های نیل به این اهداف در نتیجه اعتماد متقابل میان افراد تنزل یابد. درعین حال، اهداف هسته بنیادی و کلیدی امید به آینده در انسان‌ها محسوب می‌گردند، چراکه امید به آینده حول محور نیل به اهداف می‌چرخد. به تعبیری، انسان‌هایی به آینده امید بیشتری خواهند داشت که اهداف خود را تعیین کرده و راهبردهای ویژه‌ای برای نیل به آن در نظر بگیرند؛ درعین حال، انگیزه لازم را به منظور اجرای آن اهداف ایجاد نمایند؛ از این‌رو، می‌توان بیان نمود که توسعه اعتماد اجتماعی سبب ایجاد شرایطی می‌گردد که انسان‌ها ذیل آن شرایط قادر می‌شوند تا راهبردهای لازم را برای نیل به اهداف خود طراحی نموده و در نتیجه فراهم آمدن حمایت و پشتیبانی‌های ایجاد شده به مثابه پیامدهای اعتماد اجتماعی، انگیزه‌های لازم برای نیل به اهداف تعیین شده را در خود ایجاد نمایند، چراکه پیوندها و تعاملات مابین اعضای یک شبکه مبتنی بر اعتماد اجتماعی، منابع باارزشی در راستای خلق هنجارها و اعتماد دوسویه محسوب می‌گردند که سبب محقق‌سازی اهداف اعضا گردیده و در مواقع بحرانی می‌توان از آن‌ها در راستای فائق آمدن بر مسائل و مشکلات بهره‌گرفت و از این حیث، امید اجتماعی را ارتقاء می‌بخشد (افشانی و جعفری، ۱۳۹۵).

۱۱۵). بر پایه توضیحات بالا می‌توان فرضیه «اعتماد اجتماعی بر میزان امید اجتماعی شهروندان تهرانی تأثیر دارد» را بیان کرد.

۲-۶. احساس بی‌قدرتی و امید اجتماعی

«احساس بی‌قدرتی» بدین معناست که فرد این احتمال ذهنی را می‌دهد که او همانند دیگران از قدرت لازم و کافی به‌منظور مهار پیامدها و رخدادهایی که پیرامون او اتفاق می‌افتد، برخوردار نیست؛ به تعبیر دیگر، احساس بی‌قدرتی گویای امید ضعیف به‌منظور کنترل وقایع، عدم کنترل بر نظام‌های سیاسی، اقتصادی و صنعتی است. هم‌چنان‌که «وبر» بیان نموده؛ در جوامع صنعتی حتی دانشمندان، کارکنان مدنی و اساتید دانشگاهی نیز از تسلط بر کار خود دور گردیده‌اند (سیمن، ۱۹۵۹).

جامعه‌شناسان معتقد به احساس بی‌قدرتی، آن را مبنای اساسی برای شکل‌گیری ناامیدی اجتماعی می‌دانند. نزد «زیمل»^۸، دو درون‌مایه ناظر بر بی‌قدرتی وجود دارد؛ ۱. درون‌مایه فرد در مقابل نیروهای جمعی و تاریخی؛ و ۲. درون‌مایه قدرت نداشتن در مبحث فرهنگ عینی-ذهنی. به باور زیمل، تغییر و تحول در روابط و تعاملات اجتماعی به‌صورتی است که از یک‌جهت، آزادی برای انسان به‌دنبال داشته و از جانب دیگر، انسان را که هویت اصلی او در کیفیات یگانه هست، در کلیت حل نموده و بیش از پیش به دیگران متکی می‌نماید. انسان به‌تنهایی ناگزیر بوده با نیروهای سهمگین اجتماعی مواجه گردد. تنهایی انسان و عدم توانمندی او در مقابل این نیروهای قدرتمند، شکلی از مفهوم بی‌قدرتی بوده که گویای میزان کنترل او بر آن چیزی است که سرنوشت او را شکل می‌دهد (غفاری و جمشیدزاده، ۱۳۹۰؛ واعظی و رهبر، ۱۳۹۵). «ملوین سیمن» (۱۹۵۹)، هم‌سو با سایر نظریه‌پردازهای بیگانگی، یکی از بنیادین‌ترین تحقیقات خویش را در حوزه جامعه‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی در راستای فهم موضوع بیگانگی ارائه نمود. سیمن، دیدگاهی مبتنی بر شش مؤلفه پیرامون بیگانگی ارائه داده که دربرگیرنده احساس بی‌قدرتی، بی‌معنایی، بی‌هنجاری، انزوا، تفرز از خود و خود غریبه‌گی بود. از منظر سیمن، احساس بی‌قدرتی نوعی بیگانگی اجتماعی بوده که طی آن، انسان‌ها احساس می‌نمایند که در تعیین یا نظارت بر پیامدهای موردانتظار خویش ناتوان بوده و توانمندی تقویت یا تحکیم احکام مدنظر خود را هم‌سو با آن از دست داده‌اند. برآیند این مسأله، مستولی شدن احساس ناامیدی بر زیست فردی و اجتماعی فرد است؛ به‌طورکلی، حس بی‌قدرتی حاکم بر انسان عصر مدرن، بهایی جز ناامیدی برای وی و تنزل امید اجتماعی برای جامعه به‌همراه نداشته است (سیمن، ۱۹۵۹).

رویکرد دیگری که پیرامون اثرگذاری احساس بی‌قدرتی بر ناامیدی می‌توان مدنظر قرارداد، نظریهٔ «فوکو» دربارهٔ جامعهٔ انضباطی است. این نظریه، به‌شکلی بی‌قدرتی انسان‌ها در قالب نهادها را بازنمایی می‌نماید. در یک جامعهٔ انضباطی، نظم به‌واسطهٔ فناوری‌های کنترلی نظیر تفکیک فضا، مدیریت زمان، محبوس کردن، مراقبت و نظام امتحان حفظ می‌گردد که انسان‌ها را به‌منظور به‌هنجار نمودن رفتار اجتماعی دسته‌بندی می‌نماید. به‌نظر فوکو، در جامعهٔ مدرن انضباطی، نهادهای کنترل‌کننده شامل: ارتش، کارخانه‌ها، بیمارستان‌ها و زندان‌ها هستند. به اعتقاد او، نظارت‌های انضباطی و نظام دیده‌بانی قدرت، اعمال نظارت را در این جامعه تسهیل می‌نمایند؛ بدین معنی که نوعی سراسر بینی یا نظارت همه‌جانبه در فضای خاص گسترده شده و دیده‌بانی از اصول اساسی این نوع نظارت به حساب می‌آید (ضمیران، ۱۳۹۶: ۶۹)؛ به تعبیر دیگر، کنترل فرآیندی است که رهبران به‌منظور پیاده‌سازی راهبردهای سازمان، اعضاء را محدود می‌نمایند. نظامی که مدیریت به‌منظور کنترل فعالیت‌های سازمان مورد استفاده قرار می‌دهد، «نظام کنترل» نام نهاده شده است. قواعد، نظام متکی بر داده، نظام رسمی استفاده‌شده به‌واسطهٔ مدیران برای حفظ یا تغییر مدل‌های فعالیت سازمانی، نظام کنترل نام نهاده شده است (افشانی و جعفری، ۱۳۹۵: ۲۳)؛ بدین ترتیب، نظام کنترل و مراقبت وجود نظام‌های کنترلی سراسر بین، سبب ادراک بی‌قدرتی اعضای جامعه و در نتیجه سلطهٔ ناامیدی اجتماعی نسبت به مطلوبیت شرایط جامعه می‌گردد. برپایهٔ توضیحات بالا می‌توان فرضیهٔ «احساس بی‌قدرتی بر امید اجتماعی شهروندان تهرانی تأثیر معناداری دارد» را بیان کرد.

۷-۲. نابرابری اجتماعی و امید اجتماعی

در حوزهٔ نابرابری اجتماعی رویکردهای متعددی مطرح شده است که در ادامه به‌تناسب موضوع و در جهت تبیین امید اجتماعی به مهم‌ترین این نظریات اشاره می‌گردد؛ «لوئیس کریزبرگ»^{۱۹} در اثر خویش با عنوان «جامعه‌شناسی تضاد اجتماعی»، سه منشأ اساسی را برای نارضایتی‌های اجتماعی و تبیین شکل‌گیری حس یأس و ناامیدی در جامعهٔ نابرابر مشخص می‌نماید. این سه منشأ اگرچه از مناظر و دیدگاه‌های متعدد موضوع امید اجتماعی را مورد تدقیق قرار داده‌اند، اما اجمالاً بر یک نکته تأکید دارند که ریشهٔ اصلی نارضایتی و ایجاد ناامیدی اجتماعی را باید در نابرابری و ارزیابی ناشی از آن جست‌وجو کرد. این سه منشأ یا سه نگرش متفاوت عبارتند از: اولین رویکرد بر اهمیت محرومیت مطلق در افراد تأکید دارد، رویکرد دوم بر ناسازگاری بین موقعیت‌های متفاوتی که افراد در زندگی اجتماعی خود با آن مواجه‌اند، تأکید دارد، و رویکرد سوم

به تغییراتی که در طول زمان در آن‌چه مردم دارند و آن‌چه تصور می‌کنند باید داشته باشند، اشاره دارد (نوغانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۷۷ و ۱۷۸).

بر این اساس، زمانی که در یک جامعه محرومیت مطلق افزایش یافته و افراد در مواجهه با موقعیت‌های متفاوت، اما ناسازگاری قرار می‌گیرند و فاصله زیادی میان آن‌چه باید داشته باشند و آن‌چه دارند ایجاد می‌گردد، میزان نارضایتی آن‌ها افزایش یافته و در نتیجه حس یأس و ناامیدی بر جامعه چیره می‌گردد. رویکرد مبادله نیز که از جانب متخصصان و متفکران متعددی مورد بحث و بررسی قرار گرفته، در تبیین و تدقیق شاخص عدالت اجتماعی از اهمیت بسیاری برخوردار است. به طور کلی، رویکردهای مبادله اصولاً به یک قاعده «توزیع منفرد»، یعنی «اصل انصاف» و آزمون «پیامد تخلف آن» معطوف می‌شوند؛ هم‌چنین رویکردهای مرتبط با این نظریه توضیح می‌دهند که چرا انصاف، قطع نظر از استحقاق، هنگام عادلانه حاکم بر مبادله است و این استدلالی است که ناشی از پیش‌فرض‌های دیگر این رویکرد به کنش متقابل است (آرون، ۱۳۹۳: ۲۶۳). اصلی‌ترین صورت‌بندی این نظریه در ارتباط با ارزیابی‌ها و احساس عدالت، توسط «جرج هومنز»^{۲۰} ارائه گردیده است.

هومنز با به امانت‌گیری فرض‌ها و اصول رفتارگرایی، مفاهیم جدیدی را معرفی می‌نماید. وی پنج اصل بدیهی را برمی‌شمارد که برای توضیح الگوی سازمان اجتماعی به کار می‌روند. چهار اصل اول نظریه هومنز مربوط به تکرار فعالیت، پاداش و ارزش فعالیت هستند و اصل پنجم به بیان عدالت توزیعی می‌پردازد. از نظر هومنز انسان در تمام کنش‌های خود به دنبال به دست آوردن بیشترین سود و دفع ضرر از خود است. بر این اساس، هرگاه پاداش و سودی که به دنبال آن بوده است کسب کند، به‌ویژه اگر پاداش در حد چشم‌داشت‌اش باشد، یا با تنبیه مورد انتظارش روبه‌رو نشود، احساس خرسندی خواهد کرد و سطح امیدواری اجتماعی وی افزوده خواهد گردید. در این صورت احتمال بیشتری می‌رود که آن شخص رفتار تأیید آمیزی از خود نشان دهد و نتایج رفتارش نیز برایش ارزش‌مندتر می‌شود (ریترز^{۲۱}، ۱۳۷۷: ۴۳۱)؛ بنابراین اصول، انسان‌ها ارزیابی می‌کنند که آیا پاداش‌های دریافت‌شده از یک موقعیت با هزینه‌های صرف‌شده برای آن و سرمایه‌گذاری انجام‌شده، متناسب است یا خیر؟ لذا، عدالت توزیعی یک نسبت منتظره سرمایه‌گذاری و هزینه‌ها به پاداش‌هاست (ترنر، ۱۳۹۷: ۳۱۶). غالباً افراد گوناگون در جامعه پاداش‌های یکسانی کسب نمی‌کنند و این امر موجب سرخوردگی و احساس ناعدالتی در جامعه می‌شود؛ به عبارتی دیگر، افرادی که احساس می‌کنند به آن‌چه استحقاق آن‌را داشته‌اند، نرسیده‌اند، نسبت به وضع موجود احساس نارضایتی پیدا نموده و از این راه امید اجتماعی در راستای رفع نابرابری‌ها و بهبود شرایط تنزل

خواهد یافت. هومنز در تشریح این قضایا ذکر می‌کند، کسی که احساس می‌کند سرش کلاه رفته است (درک نامنصفانه بودن عدالت توزیعی) احتمالاً رفتاری هیجانی از خود نشان می‌دهد که آن را «عصبانیت یا خشونت» می‌نامیم (دیلینی^{۲۲}، ۱۳۹۴: ۴۰۰). بر این اساس، نظریه عدالت توزیعی هومنز بر این موضوع صحه می‌گذارد، افرادی که در جامعه احساس عدالت می‌کنند و معتقدند پاداش‌ها در جامعه با عدالت توزیع شده‌اند، احساس ناراضیاتی اجتماعی کمتری خواهند داشت و در نتیجه گرفتار تله ناامیدی نمی‌گردند.

بر پایه توضیحات بالا می‌توان فرضیه «نابرابری اجتماعی بر امید اجتماعی شهروندان تهرانی تأثیر معناداری دارد» را بیان کرد.

افزون بر روابط خطی بین هر یک از متغیرهای رضایت از زندگی، امنیت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، احساس بی‌قدرتی به عنوان متغیرهای مستقل بر امید اجتماعی، به عنوان متغیر وابسته، بر پایه نظریه‌های جامعه‌شناختی می‌توان قائل به هم‌بستگی بین متغیرهای مستقل با هم‌دیگر از یک طرف، و از طرف دیگر وجود روابط غیرخطی و نقش متغیرهای مستقل به عنوان میانجی در تأثیرگذاری بر امید اجتماعی است؛ به عبارتی، این عوامل به صورت متقابل تأثیر می‌گذارند و به شکلی تعاملی با یکدیگر در ارتباط هستند و به طور ترکیبی تأثیرگذاری قابل توجهی بر امید اجتماعی دارند و هم‌بستگی قوی با یکدیگر دارند.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کمی و با روش پیمایشی و با ابزار پرسش‌نامه انجام شد. جامعه آماری پژوهش نیز شامل کلیه شهروندان تهرانی در گروه‌های سنی ۱۵ تا ۶۵ سال است که بر پایه فرمول کوکران، ۳۸۴ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین شد که برای اطمینان این تعداد به ۴۰۰ نمونه افزایش پیدا کرد. شیوه نمونه‌گیری در پژوهش حاضر به شکل دو مرحله‌ای انجام شده است. ابتدا به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای و سپس از بین مناطق انتخابی، شهروندان پاسخ‌گو به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. جدول ۱، نحوه نمونه‌گیری در پژوهش حاضر نشان داده شده است. گفتنی است با استفاده از نقشه بلوک‌های سازمان آمار به صورت خوشه‌ای اقدام به انتخاب حوزه‌ها در داخل هر یک از مناطق شد؛ یعنی به طور متوسط در هر منطقه، ۵ حوزه انتخاب گردید و در داخل هر حوزه، ۲ بلوک به صورت تصادفی انتخاب شد و نقطه شروع را در هر بلوک، جنوب شرقی آن بلوک قرار داد و در ابتدا با استفاده از فهرست برداری کل پلاک‌ها، واحدهای هر بلوک مشخص شد؛ و براساس روش

نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک، خانوارهای نمونه انتخاب شدند و در داخل هر یک از منازل از افراد واجد شرایط (در صورت وجود و اعلام آمادگی) نظرسنجی به عمل آمد؛ البته در صورت نبود افراد نمونه از پلاک‌های بعدی به عنوان جایگزین انتخاب شد. پرسش‌نامه‌های گردآوری شده در نهایت با نرم‌افزارهای آماری اسپس‌اس و آموس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جدول ۱: نحوه نمونه‌گیری پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۱).
Tab. 1: Research sampling method (Authors, 2022).

نام خوشه	تعداد جامعه آماری	مناطق انتخاب‌شده	جمعیت هر منطقه	سهم هر منطقه	نمونه هر منطقه
شمال	575022	1	323374	9	34
جنوب	1130532	16	229352	6	24
		18	246270	7	26
شرق	2062432	4	666270	18	71
		8	312378	8	33
		15	498584	13	53
غرب	1399162	2	519784	14	55
		5	554909	15	59
مرکز	1147149	6	207731	6	22
		12	198740	5	21
جمع	6314297		3757392	100	400

۴. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش افراد مورد مطالعه دارای این ویژگی‌ها هستند؛ ۵۲/۵٪ را زنان و ۴۷/۵٪ را مردان، هم‌چنین ۲۲٪ گروه سنی در گروه ۲۷-۳۷ سال ۳۰/۵٪ در گروه سنی ۳۷-۴۷ سال، ۲۲/۵٪ در گروه سنی ۴۷-۵۷ سال و ۱۵٪ مابقی متعلق به سایر گروه سنی می‌باشد. در گروه تحصیلات اغلب افراد با میزان ۲۷٪ دارای تحصیلات دیپلم، ۲۶/۳٪ لیسانس ۲۶/۸٪ تحصیلات فوق لیسانس و کمترین میزان افراد فوق دیپلم با ۵/۳٪ بودند و ۱۴/۶٪ مابقی در مقطع دکتری و زیردیپلم بوده‌اند. وضعیت تأهل و میزان فعالیت پاسخ‌گویان نیز نشان داد که اکثریت افراد به میزان ۶۰/۳٪ متأهل بودند و افراد، مجرد، مطلقه، همسر فوت شده، و سایر موارد ۳۹/۷٪ دیگر را به خود اختصاص دادند. در گروه فعالیت پاسخ‌گویان ۵۲/۵٪ شاغل، ۱۹/۳٪ بازنشسته، ۱۰٪ نیز دانشجو و ۹/۵٪ بیکار و ۸/۸٪ مابقی در گروه سایر فعالیت‌ها بودند. به لحاظ توزیع فراوانی قومیت نیز اغلب افراد جز قوم فارس به میزان ۴۳/۵٪، قوم آذری به میزان ۲۱/۳٪ و کمترین آنان به میزان ۱/۵٪ قوم

بلوچ بوده و ۳۳/۷٪ مابقی را اقوام گُرد، لُر، گیلک و سایرین تشکیل داده‌اند. سرانجام، اکثریت افراد در نمونه پژوهش به میزان ۴۷/۲٪ دارای درآمد ماهانه ۷-۱۴ میلیون تومان بودند. ۲۸/۸٪ درآمد ماهانه ۱۴-۲۱ میلیون تومان، ۱۵/۲٪ درآمد کمتر از ۷ میلیون تومان و ۸/۸٪ نیز درآمد بالای ۲۱ میلیون تومان داشتند.

در بخش توصیف و بررسی متغیرهای اصلی پژوهش به بررسی و توصیف متغیرهای درون‌زاد امید اجتماعی، میانجی احساس بی‌قدرتی، امنیت اجتماعی و اعتماد اجتماعی و متغیرهای برون‌زاد رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی در میان پاسخ‌گویان به لحاظ آماره‌های گرایش به مرکز (میانگین)، گرایش به پراکندگی (انحراف معیار) و توزیع نمرات (چولگی و کشیدگی) پرداخته می‌شود.

جدول ۲، نتایج توصیف و بررسی متغیرهای اصلی پژوهش را به تفکیک نشان می‌دهد. نتایج مبین آن است که میانگین نمره امید اجتماعی در میان افراد ۴۰/۱۸ با انحراف معیار ۵/۴۰ است که نشان می‌دهد میانگین محاسبه شده از متوسط کمی کمتر است. میانگین نمره اعتماد اجتماعی پاسخ‌گویان ۱۹/۳۰ با انحراف معیار ۳/۰۱ است که میانگین اعتماد اجتماعی افراد نیز پایین است. میانگین نمره امنیت اجتماعی ۲۰/۷۴ با انحراف معیار ۲/۹۶، میانگین احساس بی‌قدرتی افراد در جامعه ۱۸/۰۶ با انحراف معیار ۲/۹۵، میانگین نمره نابرابری اجتماعی ۲۳/۷۰ با انحراف معیار ۳/۱۱ و میانگین نمره رضایت از زندگی ۳۱/۲۸ با انحراف معیار ۵/۵۲ است؛ همان‌طور که مشهود است میانگین امنیت اجتماعی و رضایت از زندگی در میان افراد از متوسط کمتر و میانگین نابرابری اجتماعی و احساس بی‌قدرتی در میان افراد جامعه از متوسط بیشتر است.

جدول ۲: توصیف و بررسی متغیرهای اصلی پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۱).

Tab. 2: Description and analysis of the main research variables (Authors, 2022).

متغیر	کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
امید اجتماعی	۲۷	۵۲	۴۰/۱۸	۵/۴۰	-۰/۰۴۹	-۰/۱۹۷
اعتماد اجتماعی	۱۲	۲۶	۱۹/۳۰	۳/۰۱	۰/۰۷۳	-۰/۲۷۰
امنیت اجتماعی	۱۵	۲۸	۲۰/۷۴	۲/۹۶	۰/۱۲۱	۰/۰۸۵
احساس بی‌قدرتی	۸	۲۴	۱۸/۰۶	۲/۹۵	-۰/۹۵۱	۲/۱۳۱
نابرابری اجتماعی	۱۳	۲۹	۲۳/۷۰	۳/۱۱	-۱/۱۴۵	۲/۳۰۴
رضایت از زندگی	۲۰	۴۵	۳۱/۲۸	۵/۵۲	۰/۲۳۵	-۰/۲۳۳

بررسی هم‌بستگی میان متغیرهای پژوهش

پیش از این که رابطه علی میان متغیرهای درون‌زاد و برون‌زاد در مدل بررسی شود، شرط وجود هم‌بستگی و رابطه میان متغیرها از شروط مهم است که در این بخش با آزمون ضریب هم‌بستگی پیرسون^{۲۳} انجام می‌شود.

جدول ۳: بررسی هم‌بستگی میان متغیرهای اصلی پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۱).

Tab. 3: Investigating the correlation between the main research variables (Authors, 2021).

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱. امید اجتماعی	۱					
۲. اعتماد اجتماعی	۰/۷۴۶**	۱				
۳. امنیت اجتماعی	۰/۵۷۱**	۰/۴۸۴**	۱			
۴. احساس بی‌قدرتی	-۰/۷۲۴**	۰/۵۷۵**	۰/۳۹۶**	۱		
۵. نابرابری اجتماعی	-۰/۶۴۴**	۰/۵۰۴**	-۰/۴۲۸**	۰/۷۷۷**	۱	
۶. رضایت از زندگی	۰/۶۲۹**	۰/۴۷۳**	۰/۴۳۷**	-۰/۵۲۱**	-۰/۳۹۱**	۱

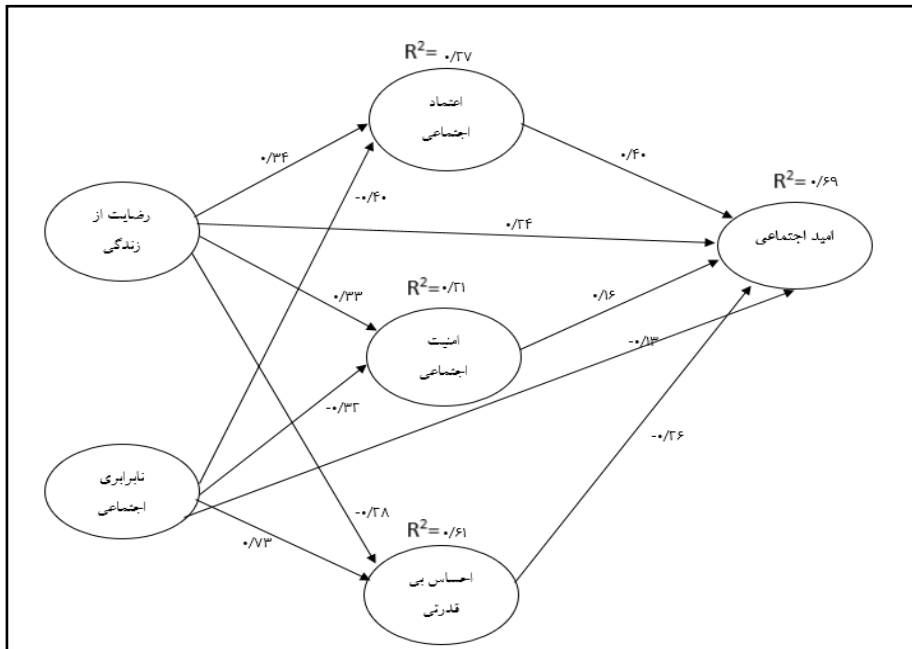
** در سطح معناداری ۰/۰۱ معنادار است.

جدول ۳، نتایج بررسی هم‌بستگی میان متغیرهای تحقیق را نشان می‌دهد که متغیرهای اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۷۴۶، امنیت اجتماعی با ضریب ۰/۵۷۱، احساس بی‌قدرتی با ضریب -۰/۷۲۴، نابرابری اجتماعی با ضریب -۰/۶۴۴ و رضایت از زندگی با ضریب ۰/۶۲۹ هم‌بستگی معناداری در سطح معناداری ۰/۰۱ با متغیر امید اجتماعی دارند؛ بدین معنا که با افزایش اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و رضایت از زندگی میزان امید اجتماعی افزایش می‌یابد و با افزایش احساس بی‌قدرتی و نابرابری اجتماعی از میزان امید اجتماعی کاسته می‌شود. نتایج هم‌چنین نشان می‌دهد که متغیرهای رضایت از زندگی با ضریب ۰/۴۷۳ و نابرابری اجتماعی با ضریب -۰/۵۰۴ هم‌بستگی معناداری در سطح خطای ۰/۰۱ با متغیر اعتماد اجتماعی دارند؛ بدین ترتیب که هرچه رضایت از زندگی بیشتر شود بر اعتماد افزوده می‌شود و هرچه نابرابری اجتماعی گسترده‌تر شود، از میزان اعتماد اجتماعی کاسته می‌شود. هم‌چنین متغیرهای رضایت از زندگی با ضریب ۰/۴۳۷ و نابرابری اجتماعی با ضریب -۰/۴۲۸ هم‌بستگی معناداری با امنیت اجتماعی از دیدگاه افراد دارند؛ بدین معنا که با افزایش رضایت از زندگی میزان امنیت اجتماعی افزایش می‌یابد و با افزایش نابرابری اجتماعی از امنیت اجتماعی کاسته می‌شود؛ درنهایت متغیرهای رضایت از زندگی با ضریب -۰/۵۲۱ و نابرابری اجتماعی با ضریب ۰/۷۷۷ هم‌بستگی معناداری با متغیر احساس بی‌قدرتی درمیان پاسخ‌گویان

دارند. مبنی بر این‌که با افزایش رضایت از زندگی احساس بی‌قدرتی کاسته می‌شود و با افزایش نابرابری اجتماعی بر احساس بی‌قدرتی افزوده می‌گردد.

۵. مدل پژوهش

در این بخش از پژوهش حاضر به بررسی مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) رابطه امید اجتماعی با رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی همراه با نقش میانجی اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و احساس بی‌قدرتی در میان پاسخ‌گویان به روش حداکثر درست‌نمایی پرداخته می‌شود.

شکل ۱: مدل معادلات ساختاری رابطه امید اجتماعی با رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی همراه با نقش میانجی اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و احساس بی‌قدرتی (نگارندگان، ۱۴۰۱).

Fig. 1: The structural equation model of the relationship between social hope and life satisfaction and social inequality along with the mediating role of social trust, social security and feeling powerless (Authors, 2021).

نتایج بررسی مدل معادلات ساختاری رابطه امید اجتماعی با رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی همراه با نقش میانجی اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و احساس بی‌قدرتی از منظر پاسخ‌گویان (شکل ۱)، نشان می‌دهد که تمامی روابط در

مدل مفهومی مورد تأیید قرار گرفته است و ضرایب به دست آمده در این مدل نیز از نوع ضرایب استاندارد شده می‌باشد؛ هم‌چنین میزان ضریب تعیین متغیرهای ملاک در مدل نشان می‌دهد که میزان ضریب تعیین متغیر اعتماد اجتماعی ۰/۲۷، امنیت اجتماعی ۰/۲۱، احساس بی‌قدرتی ۰/۶۱ و امید اجتماعی ۰/۶۹ است که به ترتیب بالاترین ضریب تعیین مربوط به متغیر امید اجتماعی با میزان ۰/۶۹٪ و کمترین ضریب تعیین نیز مربوط به متغیر میانجی امنیت اجتماعی با میزان ۰/۲۱٪ است.

پیش از تحلیل و بررسی این روابط ابتدا باید شاخص‌های برازش مدل مورد تحلیل قرار گیرند. شاخص‌های برازش مدل حاکی از آن است که مدل مفروض، برازش نسبتاً مطلوبی با داده‌ها دارد. تعدادی از این شاخص‌ها عبارتند از: شاخص مجذور «خی ساتورا- بنتلر»^{۲۴} (χ^2)، شاخص برازش مقایسه‌های^{۲۵} (CFI)، خطای ریشه مجذور میانگین تقریب^{۲۶} (RMSEA) و شاخص برازندگی غیرتطبیقی (NFI). اگر مجذور خی از لحاظ آماری معنادار نباشد و نسبت خی دو به درجه آزادی کمتر از ۵ باشد، دال بر برازش بسیار مناسب است. اگر شاخص‌های CFI، NFI و TLI بزرگ‌تر یا مساوی با ۰/۹۰ و شاخص RMSEA کوچک‌تر از ۰/۰۸ بر برازش مطلوب و خوب دلالت دارد. شاخص‌های برازش مدل پیشنهادی این پژوهش در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴: شاخص‌های برازش مدل رابطه امید اجتماعی با رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی همراه با نقش میانجی اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و احساس بی‌قدرتی (نگارندگان، ۱۴۰۱).

Tab. 4: Indicators of the relationship model of social hope with life satisfaction and social inequality along with the mediating role of social trust, social security and feeling powerless (Authors, 2021).

CFI	NFI	TLI	RMSEA	CMIN/DF	شاخص‌های برازش
۰/۹۱۶	۰/۹۱۴	۰/۹۸۷	۰/۰۶۹	۳/۹۱۴	مقدار

جدول ۴، نتایج بررسی شاخص‌های برازش مدل رابطه امید اجتماعی با رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی همراه با نقش میانجی اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و احساس بی‌قدرتی را نشان می‌دهد. میزان نسبت خی دو بر درجه آزادی برابر با ۳/۹۱۴ است که از میزان ۵ کمتر است و مورد تأیید قرار می‌گیرد. میزان شاخص RMSEA نیز ۰/۰۶۹ است که از میزان ۰/۰۸ کمتر و مورد قبول است و میزان شاخص‌های TLI ۰/۹۸۷، NFI ۰/۹۱۴ و CFI ۰/۹۱۶ است که هر سه این شاخص‌ها از میزان ۰/۹۰ بیشتر می‌باشند؛ در نتیجه می‌توان بیان کرد شاخص‌های برازش مدل معادلات ساختاری مذکور مورد تأیید هستند و از نتایج به دست آمده در جهت تبیین فرضیه‌های پژوهش می‌توان بهره برد.

جدول ۵، نتایج بررسی ضرایب استاندارد و غیر استاندارد مستقیم رابطه امید اجتماعی با رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی همراه با نقش میانجی اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و احساس بی‌قدرتی را نشان می‌دهد. براساس نتایج به دست آمده متغیر برون‌زاد رضایت از زندگی با ضریب استاندارد بتا ۰/۳۴۳ بر اعتماد اجتماعی، با ضریب ۰/۲۷۶- بر احساس بی‌قدرتی، با ضریب ۰/۳۳۲ بر امنیت اجتماعی، با ضریب ۰/۲۳۸ بر امید اجتماعی اثر مستقیم و معناداری در سطح معناداری ۰/۰۵ دارد؛ بدین معنا که با افزایش رضایت از زندگی در میان افراد، اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و امید اجتماعی افزایش می‌یابد و از میزان احساس بی‌قدرتی کاسته می‌شود؛ نتایج هم‌چنین نشان می‌دهد که متغیر برون‌زاد نابرابری اجتماعی با ضریب ۰/۳۹۶- بر اعتماد اجتماعی، با ضریب ۰/۳۱۵- بر متغیر میانجی امنیت اجتماعی، با ضریب ۰/۷۲۸ بر احساس بی‌قدرتی و با ضریب ۰/۱۲۸- بر امید اجتماعی اثر معناداری در سطح معناداری ۰/۰۵ دارد؛ بدین معنا که با افزایش نابرابری اجتماعی میزان احساس بی‌قدرتی افزایش می‌یابد و از میزان اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و امید اجتماعی کاسته می‌گردد. در نهایت نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای میانجی اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۳۹۵، امنیت اجتماعی با ضریب ۰/۱۶۲ و احساس بی‌قدرتی با ضریب

جدول ۵: ضرایب مسیر مستقیم متغیرهای پژوهش $P > 0.05$ (نگارندگان، ۱۴۰۱).
Tab. 5: Direct path coefficients of research variables (Authors, 2021).

متغیرهای پژوهش	پارامتر استاندارد نشده (b)	پارامتر استاندارد شده (β)	خطای استاندارد (S.E)	آزمون معناداری (t)	معناداری P
رضایت از زندگی ← اعتماد اجتماعی	۰/۱۷۸	۰/۳۴۳	۰/۰۲۲	۸/۰۴۶	۰/۰۰۰
نابرابری اجتماعی ← اعتماد اجتماعی	-۰/۳۶۵	-۰/۳۹۶	۰/۰۳۹	-۹/۲۸۸	۰/۰۰۰
نابرابری اجتماعی ← امنیت اجتماعی	-۰/۲۸۹	-۰/۳۱۵	۰/۰۴۱	-۷/۰۷۸	۰/۰۰۰
نابرابری اجتماعی ← احساس بی‌قدرتی	۰/۶۴۲	۰/۷۲۸	۰/۰۲۸	۲۳/۱۶۸	۰/۰۰۰
رضایت از زندگی ← احساس بی‌قدرتی	-۰/۱۳۷	-۰/۲۷۶	۰/۰۱۶	-۸/۷۸۴	۰/۰۰۰
رضایت از زندگی ← امنیت اجتماعی	۰/۱۷۱	۰/۳۳۲	۰/۰۲۳	۷/۴۴۹	۰/۰۰۰
نابرابری اجتماعی ← امید اجتماعی	-۰/۱۹۸	-۰/۱۲۸	۰/۰۷۱	-۲/۷۹۱	۰/۰۰۵
رضایت از زندگی ← امید اجتماعی	۰/۲۰۸	۰/۲۳۸	۰/۰۳۰	۶/۹۴۹	۰/۰۰۰
اعتماد اجتماعی ← امید اجتماعی	۰/۶۶۶	۰/۳۹۵	۰/۰۵۵	۱۲/۰۳۰	۰/۰۰۰
امنیت اجتماعی ← امید اجتماعی	۰/۲۷۴	۰/۱۶۲	۰/۰۵۳	۵/۱۴۷	۰/۰۰۰
احساس بی‌قدرتی ← امید اجتماعی	-۰/۴۶۲	-۰/۲۶۳	۰/۰۷۸	-۵/۸۹۶	۰/۰۰۰

t-value > 1.96

۰/۲۶۳- اثر معناداری بر متغیر درون‌زاد امید اجتماعی دارند؛ مبنی بر این‌که هرچه اعتماد اجتماعی و امنیت اجتماعی افزایش یابد، بر میزان امید اجتماعی جامعه نیز افزوده می‌شود، و از طرفی با افزایش احساس بی‌قدرتی در جامعه از امید اجتماعی کاسته می‌شود.

جدول ۶: بررسی ضرایب استاندارد مستقیم، غیرمستقیم و کل (نگارندگان، ۱۴۰۱).

Tab. 6: Examination of direct, indirect and total standsrnd coefficients (Authors, 2022).

اثر کل	معناداری اثر غیرمستقیم (t-value)	اثر غیرمستقیم	معناداری اثر مستقیم (t-value)	اثر مستقیم	متغیرهای پژوهش
۰/۳۴۳	.....	.....	۸/۰۴۶	۰/۳۴۳	رضایت از زندگی ← اعتماد اجتماعی
-۰/۳۹۶	.....	.....	-۹/۲۸۸	-۰/۳۹۶	نابرابری اجتماعی ← اعتماد اجتماعی
-۰/۳۱۵	.....	.....	-۷/۰۷۸	-۰/۳۱۵	نابرابری اجتماعی ← امنیت اجتماعی
۰/۷۲۸	.....	.....	۲۳/۱۶۸	۰/۷۲۸	نابرابری اجتماعی ← احساس بی‌قدرتی
-۰/۲۷۶	.....	.....	-۸/۷۸۴	-۰/۲۷۶	رضایت از زندگی ← احساس بی‌قدرتی
۰/۳۳۲	.....	.....	۷/۴۴۹	۰/۳۳۲	رضایت از زندگی ← امنیت اجتماعی
-۰/۵۲۷	۲/۲۵۲	با میانجی‌گری اعتماد اجتماعی: -۰/۱۵۶	-۲/۷۹۱	-۰/۱۲۸	نابرابری اجتماعی ← امید اجتماعی
	۱/۸۴۲	با میانجی‌گری امنیت اجتماعی: -۰/۰۵۱			
	۲/۲۶۸	با میانجی‌گری احساس بی‌قدرتی: -۰/۱۹۱			
۰/۴۹۹	۲/۹۸۴	با میانجی‌گری اعتماد اجتماعی: ۰/۱۲۵	۶/۹۴۹	۰/۲۳۸	رضایت از زندگی ← امید اجتماعی
	۱/۶۹۲	با میانجی‌گری امنیت اجتماعی: ۰/۰۵۳			
	۲/۱۵۴	با میانجی‌گری احساس بی‌قدرتی: ۰/۰۷۲			
۰/۳۹۵	.....	.....	۱۲/۰۳۰	۰/۳۹۵	اعتماد اجتماعی ← امید اجتماعی
۰/۱۶۲	.....	.....	۵/۱۴۷	۰/۱۶۲	امنیت اجتماعی ← امید اجتماعی
-۰/۲۶۳	.....	.....	-۵/۸۹۶	-۰/۲۶۳	احساس بی‌قدرتی ← امید اجتماعی

t-value > 1.96

جدول ۶، نتایج ضرایب استاندارد مستقیم، غیرمستقیم و کل همراه با معناداری t-value رابطه میان متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد که متغیرهای برون‌زاد رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی علاوه بر اثر مستقیم و معنادار بر متغیر درون‌زاد امید اجتماعی، دارای اثر غیرمستقیم و معناداری با میانجی‌گری سه متغیر اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی و احساس بی‌قدرتی نیز می‌باشند که جهت بررسی این آثار غیرمستقیم از «آزمون سوبل»^{۲۷} استفاده شده است؛ فرمول آزمون سوبل عبارتند از:

$$t - \text{value} = \frac{a * b}{\sqrt{(b^2 * s_a^2) + (a^2 * s_b^2) + (s_a^2 * s_b^2)}}$$

طبق نتایج آزمون سو بل نشان داد که متغیرهای برون زاد نابرابری اجتماعی با میانجی‌گری اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۱۵۶ و میزان تی ۲/۲۵۳ و با میانجی‌گری احساس بی‌قدرتی با ضریب استاندارد ۰/۱۹۱- و معناداری تی ۲/۲۶۸ اثر غیرمستقیم و معناداری بر امید اجتماعی دارد؛ درحالی‌که با میانجی‌گری امنیت اجتماعی اثر غیرمستقیم و معناداری با میزان تی ۱/۸۴۲ و ضریب استاندارد ۰/۰۵۱- ندارد؛ زیرا میزان تی محاسبه شده از ضریب ۱/۹۶ کمتر است.

هم‌چنین نتایج نشان می‌دهد که متغیر برون زاد رضایت از زندگی با میانجی‌گری اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۱۳۵ و میزان تی ۲/۹۸۴، با میانجی‌گری احساس بی‌قدرتی با ضریب ۰/۰۷۲ و میزان تی ۲/۱۵۴ اثر غیرمستقیم و معناداری بر امید اجتماعی در میان افراد دارند؛ درحالی‌که با میانجی‌گری امنیت اجتماعی با ضریب ۰/۰۵۳ و میزان تی ۱/۶۹۲ اثر غیرمستقیم و معناداری ندارد؛ زیرا میزان تی از ضریب ۱/۹۶ کمتر است.

۶. نتیجه‌گیری

امیدواری از جمله نشانه‌های پویایی و نشاط و انگاره‌ای برای توسعه اجتماعی است. امیدوار بودن مهم‌ترین انگیزه در زندگی است و عدم امید به آینده، موجب کناره‌گیری از اجتماع و انزوای اجتماعی می‌شود که این عوامل خود کاهش فعالیت و کارایی را به دنبال دارد. برپایه یافته‌های توصیفی پژوهش امید اجتماعی در میان شهروندان تهرانی پایین است و این نتیجه تأییدکننده یافته‌های پژوهش‌های پیشین، از جمله پیمایش‌های موج دوم و سوم ارزش‌ها و نگرش‌ها است؛ به طوری که در نتایج پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان نیز نشان داد که جامعه آماری در ابعاد مختلف، آینده خوشایندی برای خود تصور نمی‌کند. با توجه به نتایج این پژوهش و مطالعات دیگری در این زمینه می‌توان گفت که ناامیدی اجتماعی پدیده‌ای غالب در جامعه ایران، به‌ویژه در سال‌های اخیر بوده است و جامعه مبتلا به بحران ناامیدی اجتماعی در زمینه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی و اقتصادی و... شده است و ادعاهای مطرح شده در سطور پیشین توسط صاحب‌نظران در همایش ملی امید اجتماعی در سال ۱۳۹۸ مورد تأیید قرار می‌گیرد.

نتایج توصیفی متغیرهای مستقل هم نشان داد میانگین وضعیت اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی، و رضایت از زندگی از میزان پایین و میانگین نابرابری اجتماعی و احساس بی‌قدرتی درمیان افراد جامعه از متوسط بیشتر است و مجموع این نتایج نشان می‌دهد وضعیت اجتماعی شهروندان تهرانی خوب نیست.

نتایج استنباطی پژوهش هم نشان داد با افزایش رضایت از زندگی درمیان شهروندان، امید اجتماعی نیز ارتقا می‌یابد که این یافته هم‌سو با پژوهش «فرخ‌نژادکشکی» و همکاران (۱۳۹۷)، «مهدی‌زاده» و «قاری‌قرآنی» (۱۳۹۷)، «صفری‌شالی» و «طوافی» (۱۳۹۷)، «ساعی‌ارسی» و همکاران (۱۳۹۶)، «شیانگ» و همکاران (۲۰۲۰)، «استفانی‌لنگلوآس» و همکاران (۲۰۲۰)، «وانسا» و همکاران (۲۰۱۹) و «جان‌گونزالس» و همکاران (۲۰۱۳) است.

افزون بر نتیجه بالا، نتایج نشان می‌دهد رابطه معکوسی بین این دو متغیر وجود دارد که هرچه نابرابری اجتماعی بیشتر باشد از امید اجتماعی در جامعه کاسته می‌شود؛ این یافته هم‌سو با پژوهش مهدی‌زاده و قاری‌قرآنی (۱۳۹۷)، صفری‌شالی و طوافی (۱۳۹۷)، «امیرپناهی» و همکاران (۱۳۹۵)، استفانی‌لنگلوآس و همکاران (۲۰۲۰)، «کیتی‌استوکدیل» (۲۰۱۹)، «برناردردو» و «نالپی» (۲۰۱۶)، جان‌گونزالس و همکاران (۲۰۱۳) و «استودارد» و همکاران (۲۰۱۰) است.

رابطه مثبتی بین متغیر اعتماد اجتماعی و امید اجتماعی وجود دارد که با افزایش اعتماد اجتماعی در شهروندان میزان امید اجتماعی نیز افزایش می‌یابد؛ این یافته هم‌سو با پژوهش «عبداللهی» (۱۳۹۹)، «امیری‌اسفرجانی» و همکاران (۱۳۹۸)، «مردانی‌فر» و همکاران (۱۳۹۸)، فرخ‌نژادکشکی و همکاران (۱۳۹۷)، وانسا و همکاران (۲۰۱۹) و استودارد و همکاران (۲۰۱۰) است. هم‌چنین، با افزایش امنیت اجتماعی بر میزان امید اجتماعی شهروندان افزوده می‌گردد که این یافته هم‌سو با پژوهش «عبداللهی» (۱۳۹۹)، «حسنی» (۱۳۹۸)، «بابانظری» و «تقوی» (۱۳۹۵)، «جان‌گونزالس» و همکاران (۲۰۱۳) و استودارد و همکاران (۲۰۱۰) است.

در آخر این‌که، با افزایش احساس بی‌قدرتی در جامعه میزان امید اجتماعی در افراد کم می‌شود که این یافته هم‌سو با پژوهش «امیری‌اسفرجانی» و همکاران (۱۳۹۸)، ساعی‌ارسی و همکاران (۱۳۹۶)، «کریستال» و همکاران (۲۰۲۱)، استفانی‌لنگلوآس و همکاران (۲۰۲۰)، وانسا و همکاران (۲۰۱۹) و جان‌گونزالس و همکاران (۲۰۱۳) است.

این نتایج نظریه‌های پشتیبان پژوهش را تأیید می‌کند و ضروری است، مقوله امید اجتماعی به‌عنوان مسأله‌ای اجتماعی بررسی و واکاوی شود تا ضمن شناخت ریشه‌های آن، سیاست‌های مناسبی در جهت ایجاد اراده جمعی برای افزایش امید اجتماعی

تدوین شود. سیاست‌گذاران و مسئولان باید با توجه به نیازها و باورهای گروه‌ها و خرده گروه‌های مختلف برنامه‌ریزی کنند و علاوه بر سطح کلان، به سطح خرد (محلی) نیز توجه نمایند. برای نمونه، تحقق امید اجتماعی در سالمندان با جوانان متفاوت بوده و این تفاوت‌ها می‌باید در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها در نظر گرفته شود.

گفتنی است تصور از آینده تاحدی به درک فرد از وضع موجود بستگی دارد؛ به طوری که هرچه فرد از وضع کنونی را از نظر اقتصادی و اجتماعی ناعادلانه‌تر بداند، از افزایش عدالت در آینده ناامیدتر می‌شود و لذا بدون اصلاحات اساسی در فرآیندها و رویه‌های کشور، نمی‌توان به جنگ ناامیدی رفت. افزایش امید اجتماعی در ایران منوط به اصلاح وضع موجود و افزایش احساس عدالت در اعضای جامعه است.

پیشنهادها: باتوجه به نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود که:

- اقدامات بهینه در جهت شایسته‌سالاری و انتخاب افراد در جایگاه‌ها و مسئولیت‌های مختلف بر پایه توانایی‌ها و شایستگی‌ها و نه براساس قدرت مالی یا موقعیت اجتماعی و خویشاوندی.

- استفاده هرچه بیشتر از نظرات و رهنمودهای نخبگان و پژوهشگران عرصه‌های علوم انسانی و اجتماعی در شرایط فعلی جامعه ایران در جهت بهبود امید اجتماعی.

- توجه و اجرای دقیق‌تر اصل مساوات و برابری همگان در برابر قانون در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اصل ۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر: همه در برابر قانون مساوی هستند و حق دارند بی‌هیچ تبعیضی از حمایت یکسان قانون برخوردار شوند. همه حق دارند در مقابل هر تبعیضی که ناقض اعلامیه حاضر باشد، و بر ضد هر تحریکی که برای چنین تبعیضی به عمل آید، از حمایت یکسان قانون بهره‌مند گردند.

- برنامه‌ریزی سازمان‌ها و دولت در جهت افزایش اعتماد اجتماعی و پیوند با جامعه و فضای گفتمان اجتماعی آزاد.

- کمک گرفتن از نهادهای واسط امیدآفرین، مانند سمن‌ها.

- اعتماد اجتماعی در بهبود امید و رضایت از زندگی شهروندان اهمیت به‌سزایی دارد. بازسازی اعتماد اجتماعی یک نیاز اجتناب‌ناپذیر برای ساختن جامعه‌ای هماهنگ و بهبود وضعیت معیشت مردم و در نتیجه افزایش امید اجتماعی در آن‌هاست. از یک سو دولت باید قوانین و مقررات را اصلاح کند و عملکرد خود و اقتصاد جامعه را به‌درستی تنظیم کند؛ از سوی دیگر، باید اصول و ساختار اخلاقی را به‌نحوی تقویت کند که جامعه به سمت شکل‌گیری اعتماد اجتماعی هدایت شود و فرهنگ اعتماد شکل بگیرد. از این طریق است که مردم می‌توانند اعتماد اجتماعی خود را باز یابند و به‌طور معناداری امید اجتماعی‌شان افزایش یابد.

- استفاده از تجربیات و متخصصین کشورهای توسعه یافته و موفق در این زمینه.
- کاهش نابرابری اجتماعی با استفاده از راه‌هایی مانند شفاف‌سازی اقتصادی،
ممانعت از انحصارات و حذف اقتصاد رانتی و تقویت و اصلاح نظام مالیاتی.

سپاسگزاری

در پایان از همه کسانی که نویسندگان را در انجام پژوهش یاری کرده‌اند، تقدیر و تشکر می‌نماییم.

مشارکت درصدی نویسندگان

با توجه به استخراج مقاله از رساله دکتری، نگارنده اول مسئولیت پژوهش و تهیه مطالب را برعهده داشته و نگارنده دوم در مقام استاد راهنما و نگارنده سوم در مقام استاد مشاور، مسئولیت نظارت و ویرایش نهایی نگارش مقاله را برعهده داشته‌اند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد. نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر، نبود تعارض منافع و عدم حمایت مالی از هیچ مرکز دولتی و غیردولتی را اعلام می‌دارند.

پی‌نوشت

1. Van Zomeren
2. Problematization
3. failed prophecies
4. pathways thinking
5. agency thinking
6. hope scale
7. Ruth Levitas
8. Unger
9. Aronson
10. Morgan
11. Valle MF, Huebner & Suldo
12. Tiger
13. Daniel Innerarity
14. social will
15. Green
16. Stitzlein
17. Seeman
18. Simmel
19. Krizberg
20. Homans
21. Ritzer

22. Dilini
23. Pearson Correlation
24. Stora-Bentler Scaled Chi-Square
25. Comparative Fit Index (CFI)
26. Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)
27. Sobel

کتابنامه

- افراسیابی، حسین؛ خوبیاری، فهیمه؛ قدرتی، شفیعه؛ و دشتی‌زاد، سعید؛ (۱۳۹۵). «عوامل اجتماعی مرتبط با امید جوانان به آینده (مطالعه دانشجویان دانشگاه‌های شهر یزد)». مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۳۱: ۷۵-۸۸. https://fasname.msy.gov.ir/article_142.html
- افشانی، سید علیرضا؛ و جعفری، زینب، (۱۳۹۵). «رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه یزد». فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۵ (۷۳): ۹۳-۱۱۶. <https://doi.org/10.22054/qjss.2016.7205>
- امیرپناهی، محمد؛ مال میر، مهدی؛ و شکرانی، محسن؛ (۱۳۹۵). «وضعیت سنجی امید اجتماعی در ایران (تحلیل ثانویه پیمایش وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی)». پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۳ (۹): ۱۰۶-۷۹. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2016.9257>
- امیری اسفرجانی، زهرا؛ هاشمیان فر، سید علی؛ و قاسمی، وحید (۱۳۹۸)، «کاوش در امید اجتماعی، نظریه‌ای داده بنیاد». مسائل اجتماعی ایران، دوره ۱۰، شماره ۱، تابستان ۱۳۹۸، صص: ۲۷-۵۱. DOR: 20.1001.1.24766933.1398.10.1.10.2
- اینگلهارت؛ رونالد، (۱۳۹۵). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی. ترجمهٔ مریم وتر، تهران: کویر.
- آرون، ریمون، (۱۳۹۳). مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی. ترجمهٔ باقر برهام، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- آقازاده، معصوم، (۱۳۹۷). «زندگی بدون توازن». روزنامه اعتماد، چهارشنبه ۱۴ آذر ۱۳۹۷، شماره ۴۲۴۸، صفحه ۱۳.
- بابانظری، لاله؛ و تقوی، محمدرضا، (۱۳۹۹). «عوامل مؤثر بر میزان روحیه، شادکامی و امید به زندگی در خانواده‌های شاهد و ایثارگر؛ مطالعه موردی استان فارس». فصلنامه مطالعات فرهنگ ایثار، ۱ (۲): ۸۳-۹۲. <https://ijis.ir/article-1-47-fa.html>
- ترنر؛ جان اتان. اچ.، (۱۳۹۷). اصول نظری جامعه‌شناسی (۳ جلدی). ترجمهٔ عادل ابراهیمی لویه، سلیمان میرزائی راجعونی، نازیلا عابدیان شهرکی، تهران: نشر لویه.
- جنادله؛ علی، (۱۳۹۸). «امید اجتماعی و مسئولیت جامعه‌شناسی تاریخی: گفتاری در باب نسبت روایت‌های تاریخی و برآمدن مسأله امید». در: امید اجتماعی؛ چیستی،

وضعیت و سبب‌شناسی، به‌کوشش: هادی خانیکی، تهران، پژوهش‌شکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان: ۴۹۱ تا ۵۰۹.

- جوادی یگانه؛ محمدرضا، (۱۳۹۴). ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان. موج دوم، دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

- جهانگیری؛ جهانگیر، و محمدی؛ نسرين، (۱۳۹۷). «تبیین جامعه‌شناختی رابطه امید سیاسی و بی‌تفاوتی اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شیراز)».

فصلنامه مطالعات و پژوهش‌ها اجتماعی در ایران، ۷ (۱): ۱۵۰-۱۲۷. DOI: 10.22059/

JISR.2018.232634.521

- حسنی، محمد، (۱۳۹۸). «بررسی میزان تأثیرگذاری امنیت اجتماعی بر روی سطح امید به آینده دانشجویان اراک». فصلنامه دانش انتظامی پلیس استان مرکزی، ۸ (۴).

- خانیکی؛ هادی، (۱۳۹۸). امید اجتماعی؛ چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی. تهران: پژوهش‌شکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان.

- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال؛ و وهاب‌پور، پیمان، (۱۳۹۱). امنیت هستی‌شناختی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: پژوهش‌شکده مطالعات راهبردی.

- دیلینی؛ تیم، (۱۳۹۴). نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی. ترجمه بهرننگ صدیقی و وحید طلوعی، چاپ چهارم، تهران: نشر نی.

- رفیعی بهابادی، مهدی؛ و حاجیانی، ابراهیم؛ (۱۳۹۲). «بررسی رضایت از زندگی و عوامل مؤثر بر آن (با استفاده از نتایج پیمایش ملی)». جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، ۲ (۵): ۵۳-۷۸.

- رورتی، ریچار، (۱۳۹۰). فلسفه و امید اجتماعی. ترجمه عبدالحسین آذرنگ و نگار نادر. تهران: نشر نی.

- رینتز، جورج، (۱۳۷۷). نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر. تهران: نشر نی.

- ساعی‌ارسی، ایرج؛ سیدرنجبر سقزچی، میرمصطفی؛ و بهاری، هادی، (۱۳۹۶). «بررسی میزان امید به آینده دانشجویان و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی)». علوم رفتاری (ابهرا)، ۳۱: ۵۵-۷۶.

- صفری شالی، رضا؛ و طوافی، پویا، (۱۳۹۷). «بررسی میزان امید به آینده و عوامل مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی». فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۹

(۳۵): ۱۵۷-۱۱۷. <https://doi.org/10.22054/qjsd.2018.9312>

- صفری شالی، رضا؛ و طوافی، پویا؛ (۱۳۹۷). «بررسی میزان امید به آینده و عوامل مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی». فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۹

(۳۵): ۱۵۷-۱۱۷.

- ضمیران، محمد، (۱۳۹۶). میشل فوکو: دانش و قدرت. تهران: هرمس.
- طاهری دمنه، محسن؛ و کاظمی، معصومه، (۱۳۹۹). «خوانشی آینده‌پژوهانه از پروبلماتیک امید اجتماعی در ایران». فصلنامه پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۹ (۳: پیاپی ۳۰): ۴۹-۸۰. DOR: 10.22108/SRSPI.2020.123439.1559
- عبدالهی؛ عادل، (۱۳۹۹). «بررسی عوامل جمعیتی و اقتصادی- اجتماعی مؤثر بر امید به آینده در شهر تهران». دو فصلنامه مطالعات جمعیتی، ۶ (۱): ۳۱۵-۳۴۲. <https://doi.org/10.22034/jips.2020.240642.1068>
- غفاری؛ غلامرضا؛ و جمشیدزاده، ابراهیم، (۱۳۹۰). مشارکت عمومی و امور شهری (مرزها، مشکلات و استراتژی‌های توسعه مشارکت عمومی). تهران: انتشارات فرهنگی و اجتماعی.
- فاضلی؛ محمد، (۱۳۹۸). امید اجتماعی، دولت فروتن و موفقیت‌های کوچک»، در: امید اجتماعی؛ چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی. به‌کوشش: هادی خانیکی، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان: ۵۶۲-۵۵۷.
- فرخ‌نژادکشکی، داود؛ محمدی، اصغر؛ و حقیقتیان، منصور، (۱۳۹۷). «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر در امید به آینده حاشیه‌نشینان تبریز». مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۸ (۲۹): ۱۰۸-۸۱.
- فرخ‌نژادکشکی، داود؛ محمدی، اصغر؛ و حقیقتیان، منصور، (۱۳۹۷). «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر در امید به آینده حاشیه‌نشینان تبریز». مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۸ (۲۹): ۱۰۸-۸۱. <https://sanad.iau.ir/journal/urb/Article/664101?jid=664101>
- گودرزی، محسن، (۱۳۸۲). ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان: موج دوم، دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۹۷). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری، تهران: انتشارات نی.
- مالمیر؛ مهدی، (۱۴۰۰). گزارش وضعیت امید اجتماعی در ایران. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات: کارگروه رصد فرهنگی کشور.
- مردانی‌فر، فهمیه؛ ظهیری‌نیا، مصطفی؛ و رستگار، یاسر، (۱۳۹۸). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر امید به آینده دانشجویان دانشگاه‌های شهر بندرعباس». مدیریت سرمایه اجتماعی، ۶ (۱): ۸۵-۱۰۴. DOI: 10.22059/JSCM.2019.256221.1587
- مهدیزاده، شراره؛ و قاری‌قرآنی، سیما، (۱۳۹۷). «عوامل اجتماعی مؤثر بر امید به آینده دانشجویان دانشگاه تهران (ورودی سال ۱۳۹۳)». مجله مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۷ (۴۲): ۲۳۷-۲۵۶. https://fasname.msy.gov.ir/article_292.html

- مهربانی‌فر، حسین؛ و امامی، سید مجید، (۱۳۹۳). «رسانه ملی و امیدآفرینی؛ مبانی، ابعاد و راهبردها». *مطالعات اجتماعی و رسانه*، ۳ (۴): ۱۱-۴۰.
- نوغانی، محسن؛ فولادیان، احمد؛ و احمدی ازغندی، حسن، (۱۳۸۹). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رضایت از زندگی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد)». *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان*، ۱ (۳): ۱۶۹-۱۹۳. https://journals.iau.ir/article_536092_1d0841bbca5f4813df7957615fb33622.pdf
- واعظی، سید کمال؛ و رهبر، رضا، (۱۳۹۵). «بررسی اهمیت میانجی مؤلفه احساس بی‌قدرتی در میزان تأثیر ادراک از پاسخ‌گویی بر رفتار مشارکت دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه تهران)». *مدیریت دولتی*، ۸ (۱): ۱۱۳-۱۳۶. DOI: 10.22059/JIPA.2016.57508
- Afrasiyabi, H.; Khoobyari, F.; Qoodrati, Sh. & Dashtizadeh, S., (2016). "Social factors related to young people's hope for the future". *Strategic studies of sport and youth*, 31: 15-81. (in Persian).
- Afshani, A. & Jafari, Z., (2016). "The relationship between social capital and hope for the future among Yazd University". *Social science Quarterly*, 25: 73. (in Persian).
- Aghazadeh, M., (2017). "Unbalanced life". *The newspaper of trust*, 4248: 13. (in Persian).
- Amiriasfarjan, Z.; Hashemianfar, A. & Qasemi, V., (2018). "Exploring social hope, foundation data theory". *Iran's social*, 10 (10): 27-51. (in Persian).
- Amirpanahi, M.; Malmir, M. & Shokriyani, M., (2016). "Status measurement of social hope in Iran". *Social work research paper*, 3: 79-106. (in Persian).
- Aronson, R., (2017). *We: reviving social hope*. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press.
- Aroon; R, (2013). *Basic stages of thought in sociology*. Translated by: Barham, Tehran: Scientific & Cultural publication. (in Persian).
- Babanazari, L. & Taghavi, M., (2016). "Factors affecting the level of morale, happiness and life expectancy in the families of martyrs". *Quarterly journal of sacrifice culture studies*, 1 (2): 83-92. (in Persian).
- Bernardo, A. B. I. & Nalipay, J. N., (2016). *Social axioms as social*

foundations of locus-of-hope: A study in three Asian cultural groups. Personality and Individual Differences, Volume 95.

- Bryant, J. & Ellard J., (2015). "Hope as a form of agency in the future thinking of disenfranchised young people". *Journal of Youth Studies*, 18 (4): 485-499.
- Dehghanifirozabadi, J. & Vahidpour, P., (2012). *Ontological security in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran.* Tehran; Research Institute of Strategic Studies. (in Persian).
- Delany, T., (2015). *Classical theories of sociology.* Translated by: Behrang Sadeghi & Vahid Tolouei, 4th edition, Tehran, Nei Publication. (in Persian).
- Fukuyama, F., (1999). *Trust: the social virtues and the creation prosperity.* New York: free press.
- Gonzalez, J.; Simard, E.; Baker-Demaray, T. & Eyes, C. I., (2013). "The Internalized Oppression of North American Indigenous Peoples". in book: *Internalized Oppression: The Psychology of Marginalized Groups*, Springer Publishing Company
- Hasani, M., (2019). "Investigating the impact of social security on the level of hope for the future of Arak students". *Quarterly Journal of Police Disciplinary knowledge*, 8 (4). (in Persian).
- Inglehart, R., (2016). *Cultural transformation in advanced industrial society.* Translated by: Vatar, Tehran, Kavir publications. (in Persian).
- Jahangiri, J. & Mohammadi, N., (2018). "Sociological explanation of the relationship between political hope and social indifference". *Quarterly journal of social studies and research in Iran*, 7 (1): 127-150. (in Persian).
- Javadiyeganeh, M., (2015). *Values and attitudes of Iranians.* Office of National projects of the Ministry of Culture & Islamic Guidance. (in Persian).
- Khanik, H., (2019). *Social hope, the nature, status and etiology, Tehran.* Research Institute of Cultural and social studies in cooperation with Rahman Institute. (in Persian).
- Langlois, S.; Adria, Z. B. Simone Anderson, C.; Oluwatoyin Ashekun, A.; Samantha Ellis, C.; JaShala Graves, C. & Compton, M. T., (2020). *Subjective social status, objective social status, and substance use among individuals with serious mental illnesses.* Psychiatry Research, Volume 293
- Malmir, M., (2022). *Report on the state of social hope in Iran.* Institute of Culture, Art and Communication. (in Persian).
- Mardanifar, F.; Zahiriniya, M. & Rastegar, Y., (2018). "Investigation social factors affecting student's hope for the future of Bandar Abbas". *Journal of social capital management*, 6 (1): 85-104. (in Persian).
- Mehrabanifar, H. & Imami, M., (2013). "National media and creating hope". *Social studies and media*, 3 (4): 11-40. (in Persian).

- Morgan, M., (2016). "The responsibility of social hope". *Thesis Eleven*, 136 (1): 107-123.
- Noghani, M.; Foladian, A. & Ahmadiazghandi, H., (2010). "Examining the effect of social capital on life satisfaction". *Quarterly journal of sociological studies of youth*, 1 (3): 169-193. (in Persian).
- Putnam, R., (1995). "Tuning in and Tuning out: the Strange Disappearance of Social Capital in America". *PS: Political Science and Politics*, 286664-83.
- Rafieibahaabadi, M. & Hajiani, E., (2012). "Examining life satisfaction & factors affecting it". *Sociology of Iran's social*, 2 (5): 53-78. (in Persian).
- Rithers, G., (1998). *Sociological theories in the contemporary era*. Tehran, Nei Publication. (in Persian).
- Rovti, R., (2011). *Social philosophy and hope; Translated by Azarang & Nader*. Tehran: Nei Publication. (in Persian).
- Seeman, M., (1959). "On the meaning of alienation". *ASR*, 24: 783-791.
- Stitzlein, S. M., (2009). "Reviving social hope and pragmatism in troubled times". *Journal of Philosophy of Education*, 43(4): 657- 663.
- Stockdale, K., (2019). "Social and Political Dimensions of Hope". *Journal of Social Philosophy*, 50 (1).
- Stoddard S. A.; Henly, S. J.; Sieving, R. E. & Bolland, J., (2011). "Social connections, trajectories of hopelessness, and serious violence in impoverished urban youth". *J Youth Adolesc*, 40(3).
- Swedberg, R. & Miyazaki, H., (2017). *The Economy of Hope*. University of Pennsylvania Press.
- Turner, J., (2018). *Theoretical principles of sociology*. Translated by Ebrahimi, Mirzei, Abedian, Tehran: Loyeh publication. (in Persian).
- Vaezi, K. & Rahbar, R., (2017). "Investigating the importance of the felling of powerlessness component in the impact of the perception of accountability on students' participation behavior". *Government management journal*, 8 (1): 113-136. (in Persian).
- Van Zomeren, M.; Pauls, I. L. & Cohen-Chen, S., (2019). "Is hope good for collective action in the context of climate change? A test of hope's emotion- or problem-focused coping functions". *Global Environmental Change*, 58: 101915.
- Xiang, G.; Teng, Zh.; Li, Q.; Chen, H. & Guo, Ch., (2020). "The influence of perceived social support on hope: A longitudinal study of older-aged adolescents in China". *Children and Youth Services Review*: 119.